Zu
den öffentlichen

Prüfungen der Domschule,

welche
am Montage, den 25sten März, von 9 Uhr an
mit der vierten und dritten,
am Dienstage, den 26sten März, von derselben Stunde an
mit der zweiten und ersten Classe
angestellt werden sollen,

so wie zu den
am Mittewochen, den 27sten März, Vormittags 10 Uhr

im Rathhaussaale zu haltenden Reden

ladet

alle hohe Behörden unserer Stadt
und alle Gönner und Freunde der Schule

ehrerbietigst und ergebenst ein

J. P. A. Jungclaussen,
Rector.

Schleswig, 1844.
Gedruckt im Königlichen Taubstummen-Institut.

Hrn. Director u. Professor
Dr. Krüger
in Braunschweig
mit ergebenstem Gr[illegible]

Zu

den öffentlichen

Prüfungen der Domschule,

welche

am Montage, den 25sten März, von 9 Uhr an

mit der vierten und dritten,

am Dienstage, den 26sten März, von derselben Stunde an

mit der zweiten und ersten Classe

angestellt werden sollen,

so wie zu den

am Mittewochen, den 27sten März, Vormittags 10 Uhr

im Rathhaussaale zu haltenden Reden

laden

alle hohe Behörden unserer Stadt

und alle Gönner und Freunde der Schule

ehrerbietigst und ergebenst ein

J. P. A. Jungclaussen,

Rector.

Schleswig. 1822.

Gedruckt im Königl. Taubstummen-Institut.

OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS

A. J. F. Henrichsenii
philos. Dr. et schol. cathedr. Slesvic. Collaborat.

epistola critica

ad

Car. Fr. Hermannum
Professorem Gottingensem

de consilio

Convivii Xenophontei

ejusque

cum Platonico necessitudine.

Slesvici, MDCCCXLIV.

Vir doctissime, illustrissime!

Dici vix potest, quo ego gaudio afficerer, quum a *G. G. Nitzschio,* praeceptore dilectissimo, afferretur mihi donum istud Tuum gratissimum [1]), quo meam de utroque Convivio sententiam accurate examinasse Te audiebam. Nam quum facile viderem a tanto viro vel impugnari admodum mihi esse honorificum, tum multis de rebus meliora me edoctum iri jure optimo sperabam. At enimvero primis statim versibus perlectis de magno hoc gaudio meo aliquid deminutum est. Tametsi enim de benevolo isto, quod de meo, qualecunque est, acumine meaque in hac quaestione opera judicium facis, impense gaudebam, tamen cum magno dolore meo Tacitinum illud *sine ira et studio* non ita uti debebat a Te observatum esse animadvertebam. Qui animus et mihi iratior et praejudicatis opinionibus, si dicere fas fuerit, paulo impeditior in ipso quidem disputationis Tuae initio tribus potissimum in rebus cernitur. Qua enim in primo enuntiato argumentatione uteris: *etsi nihil causae sit cur adversarios Tuos male Tibi velle suspiceris, tamen quum acutiores sint, quam ut eos rationum Tuarum pondera assequi non potuisse credas, vix quidquam superesse, nisi ut iisdem commoveri noluisse statuas,* ea, si quid recte novi ingenium Tuum, plane abstinuisses, nisi duo illa impedimenta Tibi obstitissent. Nihil est enim tam difficile et lubricum quam alterius acumini certos suos fines constituere, ut definire queas: hoc intelligere non potuit, non voluit illud; deinde vero alterum quid superest: sunt ita comparata ingenia hominum, ut sua quisque plurimi faciat nec facile quam ipse sibi informavit et multos per annos aluit fovitque sententiam ab altero sibi eripi patiatur; quo fieri solet, ut quum nostra argumenta nimis efferamus quae adversarius protulit plus justo deprimamus. Vide igitur, ne idem Tibi acciderit. — Alterum autem, iniquioris animi signum hoc pono, quod si non diserte profiteris, at tamen haud obscure mihi indicare videris [2])

---

[1]) Indices lectt., quae in Acad. Marburgensi per sem. aestiv. a. MDCCCXLI habendae proponuntur. — [2]) exstitit, qui non modo hanc disputationis nostrae summam acerrime impugnaret, sed etiam omnino negaret, quod doctissimis omnium temporum hominibus visum est sqq. p. IV. quod ne Henrichsenius quidem negare sustinuit. p. VI. et prius quidem jam dudum alii intellexerant, nec omnino ante Henrichsenium arbitramur fuisse qui negare sustineret sqq.

vitio mihi vertendum esse, *quod ego negare sustinuerim quod et doctissimis omnium temporum hominibus visum sit, et nemo ante me negaverit.* Quod si vitium est, vereor ut Tute Ipse recta via ad tantam gloriam grasseris, qui haud scio an non alia re magis quam et nova inveniendo et vetera labefactando atque convellendo tam magnam inque dies majorem Tibi laudem parias. — Sed utut haec res se habet, est sane levior nec omnino conferenda cum tertio isto irae atque studii indicio, quod in libello Tuo non semel protulisse Te vehementissime doleo. Tametsi enim Ipse negas [3]) Te libellum meum [4]) ad obtrectationem et invidiam referre, tamen identidem me vel noluisse sententiam Tuam assequi, vel non optima fide egisse, vel verba Tua in aliam sententiam detorsisse criminaris. Quae vide ne inter sese ipsa repugnent; nam quî potest fieri, ut ita qui agat sincero animo verum investiget? Nae esset ista agendi ratio quum omni homine ad humanitatem exculto, tum maxime praeceptore indignissima, qui discipulis virtutis viam praeire, non fraudis ac fallaciae auctor existere debeat. Errare autem humanum; quare si nihil aliud nisi errorum me insimulasses, libentissime ejus rei judicium penes alios esse sivissem; nunc vero si diutius tacerem, sane periculum esset, ne tacendo confiteri viderer. En igitur exoptatam programmatis quod vocamus scribendi occasionem nactus mitto Tibi, Vir illustrissime, epistolam criticam dicam an apologeticam; utrumque enim nomen in eam convenit; sed si ex ea parte nomen ducendum, quae mihi quidem longe potior videtur, nihil dubitandum, quin hoc illo multo sit aptius. Itaque etiam atque etiam rogatum Te volo, ut et defensioni meae et iis, quae pro mea sententia posse mihi afferre videor, benevolas aures praebeas, quod si a Te impetravero, facile et hoc intelliges, non fuisse cur fidem meam in suspicionem vocares, et litem illam a Te neutiquam esse diremtam.

Itaque ut ordiar ab eo, quod Tu primum posuisti, me de consilio Xenophontis in Convivio suo conscribendo falsam Tibi sententiam supposuisse: gaudeo equidem vel maxime, quod hac de re multo jam melius inter nos convenit, sed — dicendum enim quod sentio — *antea Te in eadem sententia fuisse, non possum quin prorsus negem.* Quis est enim, qui ubi haec legerit [5]): *atque Platonem Xenophonti Convivium suum opposuisse jam apud antiquos creditum esse videtur; qui quum omnino in ea opinione essent, ut Platonem et Xenophontem obtrectasse inter se putarent, omnes locos studiose rimabantur, ubi alter alterum tetigisse occultaque reprehensione petiisse videretur; nec quamvis plurima ejus simultatis argumenta, quae vel aliunde vel ex ipsis eorum Conviviis afferuntur, admodum levia adeoque ridicula sint, negari potest Convivia certe in nonnullis adeo sibi contrarietate aliqua congruere, ut manifesta aemulationis vestigia contineant*, quis est, inquam, qui ista intelligat de *aemulatione bona et laudabili, qua quisque quantum in simili causa efficere possit experiatur?* Aut ipse nihil intelligo, aut nemo illa isto modo interpretabitur, nam omnis orationis perpetuitas apertissime ostendit Te, illa quum scriberes, vocabulum

---

[3]) p. 1 et p. 2 init. — [4]) Dissertatio de consilio et arte Conv. Xenoph. ejusque cum Platonico necessitudine. Flenopoli 1810. Prostat Altonae ap. K. Aue. — [5]) prior. dissert. Tuae p. IV.

aemulationem in malam partem accepisse. Idque ipsum quum ex aliis ejus dissertationis locis apparet, (*tecte reprehendere — respicere atque impugnare — vel imitandi vel oppugnandi causa in suum transferre — tangere* [6]) tum maxime ex libro Tuo longe praestantissimo [7]), ad quem Ipse confugisti, scilicet ut contrarium inde comprobares; in posteriore enim, quem affers locum [8]), quum nihil insit, nisi vanum atque inane commentum esse Xenophontem reipublicae Platonicae suam Cyripaediam opposuisse, priore loco [9]) postquam summa cum probabilitate exposuisti quomodo factum sit, ut Xenophon uno tantum loco Platonis mentionem fecerit, neque ullum inde inimicitiarum documentum peti posse, jam porro ita disputas [10]), ut luce clarius sit *ne tum quidem, quum haec scriberes, certum Tibi fuisse* quomodo hac de re statuendum esset, sed *inclinasse* Te ad eam sententiam probandam, qua aemulationem (i. e. Eifersucht) inter eos intercessisse volunt; Boeckhius enim simultatem s. vitiosam illam aemulationem, quae rivalitati similis est [11]), inter eos intercessisse negat, Tu dicis Te nonnullis in rebus ab ejus judicio *fortasse* recessurum, *sed ceteras* quas Plato cum condiscipulis exercuisse feratur simultates *etiam Tibi* nihil nisi meram fabellam videri. *Neque igitur ullo pacto negare poteris, Te in utroque scripto locutum esse de vitiosa illa aemulatione, non de bona et laudabili.* Eamque ipsam sententiam ego Tibi tribui, eam impugnavi, nisi quod pro voc. *aemulatio* ter usus sum voc. *obtrectatio*, et semel *invidia atque obtrectatio*, qua in re num quid peccaverim alii videant. Ego quidem semper feci cum Doederl., qui l. l. p. 70 mea sententia rectissime ita disputavit: Geht jene mit der *aemulatio* gepaarte *invidia*, *livor*, *malignitas* auch in *That* über [12]), so dass man durch Gegenwirkung, meist durch unedle Mittel z. B. Verkleinerung, dem Andern Abbruch thun und das Uebergewicht über den *aemulus* zu erlangen sucht, so wird sie *obtrectatio* sqq. Cf. etiam ap. eund. l. l. p. 65 definitio Nonii: *imitatio simplex est et livorem atque invidiam non admittit; aemulatio autem habet quidem imitandi*

---

6) *tangere* est aculeato dicto perstringere; cf. Ruhnk. dict. in Terent. Eun. III, 1, 30. Ego interpretatus eram *acerbe vituperare.* Ideone mihi fidem abrogari!! — 7) Geschichte und System der Platon. Philosophie. Heidelberg 1839. — 8) p. 537. — 9) p. 32. — 10) Auf die Frage über jene Eifersucht (zwischen Plato und Xenophon) werden wir später noch einigemal zurückkommen und sie *vielleicht im Einzelnen anders* beantworten müssen *als es in der neuesten und gründlichsten Behandlung derselben* (Böckh. de simultate sqq.) geschehen ist; was man *jedoch* von *sonstigen Missverhältnissen zwischen Plato und seinen Mitschülern im Alterthume gefabelt hat*, die in dem anmassenden und gehässigen Charakter des ersteren ihren Grund gehabt hätten, *scheint auch uns* nur aus derselben unlauteren Quelle niedrigen Sectenhasses entsprungen zu sein u. s. w. — 11) licebit enim, quum eadem inter haec vocabula ratio intercedat, quae inter effectum et causam efficientem, promiscue iis uti; cf. Herzogii annot. ad Caes. b. G. V, 44. (edit. II.) *Simultas* ist so viel als eifersüchtige Spannung, *Rivalität*, wenn zwei Menschen nach *gleichem Ziele* streben, woraus das entsteht, was wir *Häkeleien* oder *Rancune* nennen, und zwar (ibid.) begegnet uns das Wort immer nur, wo von der *in Schranken gehaltenen, gemessenen*, aus eifersüchtigen Reibungen entstandenen Spannung *der vornehmeren Stände* oder auch der *Staaten* die Rede ist. — Similiter Doederl. synon. III. p. 72, qui *aemulari* et *simulare* ad eandem etiam originem refert. Cf. etiam apud eundem Plin. Pan. 84. Nihil est tam pronum ad *simultates* quam *aemulatio* sqq. — 12) id quod vel maxime caderet in Xenophontem, si aemulatione et vitiosa ista quidem permotus suum Convivium Platonico opposuisset.

studium, *sed cum malitiae operatione*; is enim quamquam in eo lapsus est, quod propriam h. v. vim non perspexit, tamen non ita multum a vero aberravit, quum et propria h. v. significatio, quam p. 64 egregie exposuit Doederlinus, clarissime ostendat, et usus loquendi confirmet eam saepius in malam quam in bonam partem accipi. Itaque si vocabulum *aemulatio* ea significatione positum, qua quum plerumque ponitur, tum maxime *a Te positum erat*, eandem plane vim habet, quam et *invidia* et *obtrectatio*, quid inde culpae in me redundaret, si sciens ac prudens haec vocabula inter se commutassem? Nihil profecto! At invitus feci, id quod vel inde apparet, quod eo loco, quo universam sententiam Tuam afferebam [13]), eodem quo Tu vocabulo usus sum. Nec jam fugit me, quid hanc verborum inter se permutationem effecerit. Volebam Tua verba [14]) paucis complecti, eamque ob causam, quum substantiva *respectus* et *impugnatio* hanc vim non haberent, in brevius contracta ita exhibebam: *de levioribus illis mutuae congruentiae atque obtrectationis indiciis*. Ad hunc vero locum tres reliquos accommodabam. Rectius me Tuis verbis usurum fuisse libentissime fateor, *sed neque erroris neque fallaciae quidquam sub hac verborum permutatione latet*. Restat igitur unus locus [15]), quo gravioribus sane verbis usus sum quam par fuit; neque enim infitias eo, qui per Convivium Xenophontis passim manifesta aemulationis vestigia sibi reperisse videbatur, eum parum recte dici per totum librum nihil vidisse, nisi animum Xenophontis Platoni infestissimum; attamen etiam horum verborum apud aequos judices facile me veniam impetraturum spero, si reputaverint me neque Te nominasse et loco aliquo haec dixisse ab illa Tuae sententiae refutatione longe remoto; quo fit mihi probabile non Te solum animo meo obversatum fuisse, quamquam illa ad Te erant referenda, quum Tu, quod sciam, omnium primus contenderis, Xenophontem respexisse librum Platonis, non Platonem Xenophontis, sed totum illorum gregem, qui a priscis inde temporibus Xenophontem et Platonem inimicissimos inter se animos gessisse vellent; id quod eo comprobatur, quod non singularem, sed pluralem numerum posui. *(fuisse qui . . . viderent)*.

Itaque quum negare non possis, ambiguo isti vocabulo *aemulatio* antea Te aliam vim tribuisse atque nunc facis, ne hoc quidem negare poteris, jure me impugnasse interpretationem Tuam verborum: *ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργιείοις ῥήμασιν εἴπω* [16]). Sed non magis probo eam quam nunc exhibes verborum Tuorum interpretationem [17]). Nam quum mihi concedas, quin etiam si *nunquam Tibi hoc negare in mente fuit*, tangi his

---

13) p. 5 extr. — 14) p. VI. Quae tamen quamvis probabiliter disputata esse videantur, cum reliquis mutuae congruentiae argumentis, quae et ipsa dudum a viris doctis investigata sunt, aegre conveniunt; quae eo potius ducunt, ut Xenophon Platonis Convivium *respexisse* atque *impugnasse* videatur. Nam ut *leviora* quasi velitationis causa praemittamus sqq. — 15) Nonne mirabimur fuisse qui in manifestissimis his consilii Xenophontei indiciis per totam hanc orationem, quin etiam per totum hoc scriptum nihil viderent, nisi animum Xenophontis Platoni infestissimum? cf. p. 34. — 16) Conv. Xenoph. II, 26. Dissert. meae p. 6. — 17) Omnino tenendum est me, nisi fides mea tuenda fuisset, eam de qua adhuc egi quaestionem paucissimis verbis absolvere potuisse, quum ad litem nostram dirimendam nihil fere momenti habeat; neque enim aemulationis tantummodo, verum etiam imitationis vestigia in scriptis illis reperiri et antea negavi, et etiamnunc obtinere studebo.

Socratis verbis Calliam Gorgiae discipulum, quid vis amplius? Quod enim addis, *vix Te arbitrari brevem illam mentionem, quae antea I, 5 nomine tantum tenus Gorgiae inter alios sophistas facta esset, ad joci illius vim exhauriendam sufficere*, id mihi profecto pro nihilo videtur. Neque enim l. l. brevem tantum Gorgiae mentionem legimus, sed Socrates acerbo sale perfricat Calliam, qui et aliorum sophistarum et Gorgiae disciplinae totum se dederit. Itaque illo loco admonitus qui intellexerit iterata hac Gorgiae mentione iterum ludi Calliam, is vim hujus joci cum faecibus exhauserit. Omnino vix intelligitur, quomodo hanc rem Tibi informaveris; nam si Xenophon *idcirco Agathonis orationem spectasset, ut se quoque* (sicuti Plato fecerat) *in Gorgiano tumore ridendo ostentaret*, longe aliter haec res ei aggredienda erat. Verba enim ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργιείοις ῥήμασιν εἴπω referenda sunt ad unum vocabulum ἐπιψακάζωσιν, quo uno vocabulo Xenophon quid ipse valeret in Gorgiano tumore ridendo ostentare neque voluit neque potuit. —

Infelicius etiam ea impugnasti [18]), quibus sententiam Tuam de verbis ἰσήλικος τοῖς ἀειγενέσι θεοῖς [19]) refutavi. Tu enim quum congruentiae signum quoddam [20]) hoc posuisses, quod *Socrates Xenophonteus, in unum conjunctis, quae apud Platonem Phaedrus et Agatho in Amorem contulissent, eundem aetate vetustissimum, forma ut qui maxime juvenem praedicaverit*, ego isti sententiae Tuae ita non mihi *occurrere visus sum*, sed vere occurri, ut ostenderem ex verbis illis Socratis Xenophontei nullum omnino argumentum elici posse Platonis Convivium Xenophonti notum fuisse. Alteram enim laudem, qua uterque Amorem celebraverit, non recedere a vulgari totius antiquitatis opinione, quum veteres Amorem nunquam non formosum puerum et dixerint et finxerint; de aetate vero Amoris *diversa omnia narrari a Phaedro Platonico et Socrate Xenophonteo.* Ille enim quum in hoc ipso elaboret, ut Hesiodi, Parmenidis, Acusilai testimoniis allatis evincat Amorem *unum omnium Deorum vetustissimum esse* [21]), Socratem Xenophonteum nihil dicere, nisi esse eum ἰσήλικον ἀειγενέσι θεοῖς. Itaque si re plane inversa hunc locum *discrepantiae* signum interpretatus esses, videaris fortasse alicui habere quod sequaris, sed quae dicis: Te Ipsum nihil aliud dixisse nisi *aetate vetustissimum* apud utrumque praedicari, idque ipsum vel maxime cadere etiam in eum, qui

---

18) p. II: Non majore sive diligentia sive fide p. 8 argumento nostro, quo Xenophonteum Socratem ea, quae apud Platonem Phaedrus et Agatho in Amorem contulissent, in unum conjunxisse diximus, ita sibi occurrere visus est, ut Phaedro Amorem *vetustissimum ex omnibus Diis*, Xenophonti aequalem tantum reliquis Diis appellari argueret, quum nos ipsi nihil aliud diximus nisi aetate vetustissimum apud utrumque praedicari, quod profecto etiam in eum cadet, qui ἰσήλικος ἀειγενέσι θεοῖς dicitur. — 19) Conv. Xenoph. VIII, 1. — 20) Cf. p. VI *miltimus exordium* sqq. — 21) Τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρεσβύτατον εἶναι τὸν θεὸν, τίμιον, ἦ δ᾽ ὅς· τεκμήριον δὲ τούτου· γονῆς γὰρ Ἔρωτος οὔτ᾽ εἰσὶν οὔτε λέγονται ὑπ᾽ οὐδενὸς οὔτε ἰδιώτου οὔτε ποιητοῦ, ἀλλ᾽ Ἡσίοδος πρῶτον μὲν χάος φησὶ γενέσθαι,

αὐτὰρ ἔπειτα
γαῖ᾽ εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,
ἠδ᾽ Ἔρος.

φησὶ μετὰ τὸ χάος δύο τούτω γενέσθαι, γῆν τε καὶ Ἔρωτα. Παρμενίδης δὲ τὴν γένεσιν λέγει

πρώτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

ἰσήλικος ἀειγενέσι θεοῖς dicatur, ea quid sibi velint, tum demum assequar, quum mihi ostenderis eum, qui *ante* alterum natus sit, non esse majorem natu quam eum, qui *eodem quo ille tempore* in lucem sit editus.

Iam igitur progrediamur ad artificium meum spectandum, quod p. II. med. his verbis describis: „nec melior causa est ejus artificii, quo p. 16 dubitationem nostram, num rem vere gestam ipsiusque Socratis disputationes eadem qua in Memorabilibus fide Xenophon tradiderit (p. VII.) ita detorsit, ut hoc modo non veri Socratis imaginem, sed *falsam quandam speciem ad Xenophontis libidinem compositam* exhiberi insimularet! Hoc certe si inde sequeretur, profecto non appareret, quomodo Plato, ipso Henrichsenio concedente, personarum proprietates praeclare servare potuerit, quem constat omnes fere sermones, quos certis personis tribuit, ex veri similitudine potius quam rei factae veritate conscripsisse; tantumque abest ut nostra sententia efficiatur, quod ille exprobrat *lectores Xenophontis quidem in rebus fingendis et adornandis solertiam admirari potuisse, Socratis ingenium ex hoc libro cognoscere non potuisse,* ut hoc ipsum scriptori propositum fuisse arbitremur, ut demonstraret, quomodo Platoni scribendum fuisset, si communem magistrum ex ipsius personae veritate inter convivas de amore disputantem fingere voluisset. Quod quibus rationibus statuamus, mox enarrabimus; idem tamen etiam in superiore disputatione satis clare significavimus, nec nostra culpa est, si adversarius, quum in ipsam sententiae nostrae arcem invadere posset, verba rimari atque ea de nobis criminari maluit, quae suo loco intellecta cumque reliquo sententiae tenore conjuncta nihil offensionis habeant." — Hisque statim adjungamus ea, quae p. V extr. disputas: „quod autem arguit *etiam tum superstites fuisse ex convivis, quum hoc scriptum ederetur, quibus obscurum esse non potuerit fictum esse,* non videmus cur Xenophontem magis deterruerit quam Platonem, qui vel vivo Socrati tribuere non erubuit, de quibus ille se unquam cogitasse negaret, (Diog. L. III, 35) nec Gorgiae aut Phaedonis personis abstinuit, quos et ipsos legimus dicta sua in illius sermonibus non agnovisse (Athen. XI, 113). Idem tamen non obstitit, quominus viri omnium aetatum doctissimi Platonem dialogos suos defendendi Socratis causa scripsisse statuerent; idque profecto jure meritoque, modo illud servaverit, ne quid Socratem dicentem faceret, quod ejus persona indignum vel ab eo loco quem inter aequales tenuisset alienum esset; nec Xenophonti hoc consilium tribuere dubitamus, ut Socratis imaginem exhiberet, qualem ipse cognosset, talibusque in conviviis apparuisse expertus sciret; immo ut dicamus quod sentimus, haud scimus an contra ipsum Platonem magistri memoriam tueri voluerit, quem quum huic multa tribuisse existimaret, quae Socrates, qualis in vita sua fuit, nunquam dicturus facturusve fuisse videretur, illius Convivio suum opposuit, ut ostenderet, quomodo fictio comparata esse debuisset, si Plato vel maxime magistrum inter pocula de amore disserentem fingere voluisset. — Vides igitur me Tua verba suo loco suoque ordine posita accurate enarrasse. Quod si Tu quoque fecisses, neque in disputandi rationem meam tam acerbe invectus fuisses, et de ipsa sententia mea longe aliter judicasses. Iam vero quum et universi loci sententiam plane negligeres, et ea verba, quae nihil nisi antecedentium causam continebant, enuntiatum primarium faceres,

quis est qui miretur Te a sententia mea prorsus aberrasse? Neque enim unquam mihi in mente fuit contendere, si Convivio Xenophonteo nihil subesset rei vere gestae, exhiberi nobis a Xenophonte *non veri Socratis imaginem, sed falsam quandam speciem ad illius libidinem compositam*, sed hoc dixi, si ita se res haberet, „lectores potuisse illos quidem Xenophontis admirari in rebus fingendis atque adornandis solertiam, Socratis ingenium, quale (nos) ex hoc libro cognoscimus, admirari non potuisse, *quippe qui non veram*[22]) *Socratis imaginem referret, sed falsam quandam speciem ad Xenophontis libidinem compositam*. Cum his si diligenter comparasses et proxime antecedentia et subsequentia[23]), non poterat Te fugere verbis *quippe qui non veram Socratis imaginem* sqq. *rationem* afferri cur lectores, qui tunc erant[24]), Convivio Xenophonteo Socratis *admiratione impleri* potuisse negaverim, neque eam rationem a me ipso additam, sed referendam esse ad illorum cogitationem[25]). Lectores igitur intelligebam Xenophontis aequales eosque falsis opinionibus de Socratis et vivendi et docendi ratione imbutos. Hos negavi et etiamnunc nego ficta narratione de sententia sua deduci potuisse, nam multis de causis *obscurum esse non potuit*[26]) ficta esse omnia. Fictis autem rebus ecqua fides habetur? Quis unquam sanus ad reum aliquem defendendum ea et dicta et facta ei tribuet, quae a patrono ficta esse inter omnes constat? an quis adversarius ei credet, etiamsi omnes, qui familiaritatis vinculo cum reo illo conjuncti sunt, uno ore conclamant, mira quadam arte et quam maxime ad veritatem accommodate illa ficta esse? Non magis licuit neque Xenophonti neque Platoni in iis scriptis, quae ad defendendum Socratem confecerunt, a veritate recedere[27]), quin etiam si hoc fecissent, verendum fuit, ne plus nocerent praeceptori quam prodessent. (v. ann. 23.) Idem visum est et Schleier-

---

22) quod vocabulum vellem non mutasses in *veri;* nam opponuntur inter se vera Socratis imago et falsa quaedam species ad Xenophontis libidinem composita i. e., ut Tuis verbis utar, imago Socratis ad *rei factae veritatem*; et imago ad *veri similitudinem* a Xenophonte expressa; sed quum posterior haec notio summa vi mihi efferenda esset, (cf. inf.) gravioribus verbis usus sum. — 23) p. 16. Denique, id quod mihi longe gravissimum videtur, quum Convivium, Boeckhii verbis ut utar, pars sit operis Socrati defendendo ejusque universae vitae generi moribusque adumbrandis scripti, (*annot. 3:* id quod Hermannus concedit, sed causa parum gravi permotus, cf. Hartung. de part. gr. vol. II. p. 39) si vera esset Hermanni sententia (res a Xenophonte Convivio narratas omnes ad liberum ejus arbitrium fictas esse), incaute admodum atque imprudenter egisset Xenophon. Quo loco convivium habitum esset, et quo tempore, et quos inter convivas, omnino omnia accurate ac distincte posuit; *ex convivis autem, quum hoc scriptum ederetur, complures sine dubio superstites erant; itaque obscurum esse non potuit, ficta esse omnia;* et nihilominus est, qui quum hoc scriptum defendendo Socrati destinatum esse concedat, res vere gestas narrari neget? Male profecto consuluisset Xenophon famae praeceptoris, *cui videlicet defendendo opus esset rebus fictis.* Lectores autem poterant illi quidem sqq. v. sup. Et ne Plato quidem, qui omnium judicio in rebus ad suum arbitrium fingendis multo magis sibi indulsit quam Xenophon, tantum sibi sumsit, ut quibus scriptis hoc ipsum egit, ut Socratem, ab omni mala suspicione liberatum, qualis et quantus vir fuisset, ad posteritatis memoriam consecraret, (ann. 4: Apologiam potissimum dico et Critonem, quamquam in hunc dialogum minus hoc cadere videtur quam in illum, cf. H. Ritteri hist. phil. II, p. 33) in iis ab ipsa veritate recederet. cf. Schleierm. in praef. ad intp. germ. 2, p. 181 sqq. et 233. — 24) cf. lectores *poterant.* — 25) cf. ann. 23 *cui videlicet defendendo opus esset rebus fictis.* — 26) ita enim dixeram, *non ut Tu cum maximo ipsius sententiae detrimento dixisse me perhibes.* — 27) quod tamen quomodo intelligi velim v. dissert. m. p. 17. —

machero, et H. Rittero, et Stallbaumio, qui in praef. ad apol. Socr. p. 4 verissime: Platonem apertum est, inquit, in hac scriptione rationem Socraticam tam fideliter exprimere conatum esse, ut propemodum liceat cum Schleiermachero suspicari eum ipsa Socratis verba, quantum quidem fieri posset, conservavisse. Nec quae in libro Tuo (Gesch. u. Syst. etc. p. 631 ann. 369) disputas eam vim habent, ut sententiam meam, ex ipsa *defensionis* notione haustam, labefactent, quum neque illa firmis argumentis nitantur, et ea, quae p. 471 disseris [28a]) apertissime ostendant Te Ipsum utra sententia praeferenda sit dubium haesitare [28b]) — Non majore cum probabilitate ea disputata sunt, quae p. VI et VII affers: „apologeticum quidem consilium libenter Te amplecti; sed quaerendum esse, a quonam defendendum Socratem hoc modo Xenophon putaverit? Certe non ab accusatoribus; hos enim longe alia quam conviviorum obeundorum rationem Socrati exprobrasse, neque a populo, qui eum potius Socratem nosset, qui in foro et officinis cum adolescentibus disputasset; ergo neminem restare, nisi Platonem, qui in Symposio suo Socratem multa et loquentem et audientem fecisset, quae quo divinius excogitata erant, eo minus arridere Xenophonti possent, qui humanum tantum Socratem nosset, idque ipsum huic propositum fuisse, ut Platonico illi simulacro veram Socratis imaginem objiceret, qualem se illum et in convivio universo inque primis in disputatione de amore ex Xenophontis sententia gerere consentaneum fuerit." Nam si praemissa vera essent, etiam consequens recte se haberet; atqui vera non sunt, ergo consequens quoque corruit. Quidni enim et ab accusatoribus, qui Socratem perdere adolescentes dixissent, et a populo, qui id sibi persuaderi passus esset, praeceptorem hoc modo defendendum Xenophon putaverit? Neque profecto rectius, credo, hoc facere potuit, quam ita, ut ostenderet Socratem ibi quoque, ubi remotus a conspectu populi cum familiaribus in laeto convivio versaretur, non modo non perdidisse adolescentulos, sed seria joca ad eorum ipsorum utilitatem et fructum retulisse. Atque hoc demum Xenophontis consilio perspecto plane intelligemus, quam prudenter ea extulerit, quae Socrates disserit, ut commoveat Calliam ad castum Autolyci amabilissimi amorem sancte colendum; Platonem vero, ut cetera taceam, quae huic sententiae multa obstant quaeque sequenti disputatione mea accuratius exponentur, vel ideo in hac causa Xenophon impugnare non potuit, quod profecto tam fatuus non erat, ut non perspiceret Platonem longe aliud quid in Symposio suo egisse, quam ut Socratem *qualis in vita sua fuisset*

[28a]) *sei es nun* dass Socrates selbst am Ende seiner Laufbahn die vereinzelten Strahlen seines grossartigen Strebens in einem solchen Gesammtbilde vereinigt habe, oder dass Plato durch diese Gelegenheit zu einem derartigen Versuche veranlasst worden sei. — [28b]) Quum jam in eo essem ut hanc epistolam prelo subjicerem, peropportune affertur mihi tom. II. historiae philosophiae Graeco-Romanae a Brandisio scriptae (Berolini 1844), quem hominem doctissimum quum in hoc quoque libro de plerisque omnibus rebus, quae quidem ei tractandae erant, egregie mecum consentientem vidissem, temperare mihi non potui, quin in gravioribus locis ad ejus auctoritatem provocarem. Cf. igitur p. 27: Allerdings musste die Darstellung des Socrates in den Wolken Verkennung und Hass des edlen Weisen, wenn nicht erzeugen, so doch gewiss schärfen und erweitern, *wie auch er selber in seiner von Plato aufgezeichneten Vertheidigungsrede* zu erkennen giebt; et pag. 29: — — — Die von Plato *wahrscheinlich sinngetreu aufgezeichnete* Vertheidigungsrede. — — —

depingeret eumque de hoc vulgari hominum amore disserentem faceret. Quod si Xenophontem probe intellexisse verisimillimum est, quid erat quod *magistri memoriam contra ipsum Platonem tueri vellet?* Nisi forte sumis Xenophontem etiam Memorabilia sua non Socratis defendendi causa scripsisse, sed ut ea placita impugnaret, quae Plato suo Socrati dedisset! — [28c])

Sed satis hac de re, ad sequentia progrediamur, quibus quid de permutatis a Xenophonte Phaedri Pausaniaeque apud Platonem dictis statueris tam perspicue explicas, ut libentissime concedam, parum recte me ita Te impugnasse, ac si Xenophon „ea, quae Socratem suum loquentem fecerit, *ab ipso Pausania* quasi mutua sumserit eique postea suppositiciis sententiis malam gratiam retulerit.“ Qui tamen error meus, sive mea sive Tua culpa in eum incidi, nequaquam tam gravis est, ut quae de locis illis [29]) statui [30]) omnia jam abjicienda arbitrer, quin quo diutius sententiam Tuam, quam Tute Ipse in sola suspicione positam dicis, considero, eo clarius mihi intelligere videor in ea, quam antea proposui sententiam, etiamnunc mihi constanter permanendum esse. Nam ut taceam interpretationem istam Tuam [31]), etiamsi nihil aliud ei obstaret, tamen nimis quaesitam videri: et de Phaedri et de Pausaniae oratione perperam judicasti, neque satis possum mirari, quod etiamnunc firmissime asseveras, utramque orationem turpitudinis nota infamem esse. Nam quod Suidam appellas, qui *παιδικὰ ὡς τὸ πολὺ ἐπὶ τῶν ἀσελγῶς ἐρωμένων* dici testetur, neque ille neque Tu negas vocabulum illud etiam ad sanctius amoris genus transferri, nec majoris momenti est, quod Phaedrum *claris verbis masculum amorem cum femineo conjungere* dicis, immo vero haec ipsa res, quod Phaedrus ad vim amoris declarandam non virorum tantummodo, verum etiam carissimorum conjugum exemplis utitur, apertissime ostendit non loqui eum de turpi illo ac flagitioso amore, sed de probo honestoque, qui instiget homines ad praeclarissima quaeque facinora edenda. Xenophon autem (VIII, 31) si vel maxime *παιδικῶν* condicionem in eo ponit, quod est *συγκαθεύδειν*, libentissime equidem amplector hoc argumentum, quod ad meam sententiam firmandam Ipse mihi suppeditas; neque enim hoc *συγκαθεύδειν* magis convenit in Phaedri sententiam quam illud *ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκυλινδουμένων*. Nolo ea repetere, quae

---

[28c]) Cf. Brandis l. l. p. 32. Doch sah sich Xen. veranlasst noch fünf Jahre nach erfolgter Verurtheilung seine Denkwürdigkeiten als Schutzschrift für seinen Lehrer zu verfassen, augenscheinlich in der Voraussetzung, dass das gegen ihn verbreitete Vorurtheil keineswegs schon hinlänglich beseitigt sei. — [29]) Xen. Conviv. VIII, 32. Plat. Conv. VI, 178 E. — [30]) cf. diss. m. p. 10—14. — [31]) de qua ut ii quoque, qui libellum Tuum fortasse ad manum non habent, ipsi judicare queant, verba Tua, quae quidem ad rem faciunt, huc transscribam: Xenophontem in permutandis Phaedri Pausaniaeque apud Platonem dictis consulto quasi memoriae lapsum commisisse suspicati sumus, ut postquam Pausaniae orationis partem Socrati dederit, in tanta placitorum similitudine externa personae tamen turpitudinem notaret. — — — Henrichsenius intelligere noluit, quod quamvis claris verbis in ipso disputationis fine diximus, agi hic videri de placitis Prodiceis, quae quum Plato reprehendendi causa notae turpitudinis homini Pausaniae tribuisset, Xenophon, quem et ipsum Prodici auditorem fuisse constat, in Socratis os translata ad meliorem exitum perducere conatus sit, eadem autem opera, ne quid cum Pausania commune habere videretur, in hunc ea contulerit, quae Plato Phaedrum *ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκυλινδουμένων* dicentem fecisset. —

diss. m. p. 11 et 12 de universa illarum orationum indole uberius disserui, quae quominus falsa habeam impedit et certissima de veritate sententiae meae persuasio, et consensus summorum hominum; nam et Boeckhius [32]) prorsus mecum consentit, et Fr. Jacobsius [33a]) tantum abest ut orationibus illis effrenatarum libidinum patrocinium susceptum esse putet, ut eas, et maxime priorem illam, ut luculentissima castissimi amoris, quo veteres amplexi sint pueros, documenta proponat [33b]). Quod autem p. III. mirae cujusdam credulitatis me incusas, qui omnia quaecunque alicui personae vel apud Platonem vel apud Xenophontem tribuantur, ad ipsum hominem, cujus nomen praescriptum est, non ad dialogi scriptorem retulerim, qui illum ita loqui jusserit: si eram credulus, certe eram Boeckhio [34]), quem Ipse tanti facis, ut (p. IX) ejus auctoritatem non recentiorum tantum scriptorum, sed ex veteribus etiam Pausaniae, Luciani, scholiastarum testimoniis [35]) facile opponas! Neque jam ejus me credulitatis poenitet. Nam si, ut facis, verissimum esse concedis Platonem quinque illis oratoribus consulto et de industria multa vana atque falsa tribuisse, ne hoc quidem negabis, Xenophontem refutanda falsa aliqua sententia ab illorum aliquo prolata non potuisse tangere Platonem; *nam ea ipsa de causa Plato ita eos loquentes fecit, ut falsa et amoris naturae parum convenientia proferrent;* nisi forte arbitraris Xenophontem, quum universum illud Platonis in Convivio conficiendo consilium non assecutus esset, quaecunque apud eum de amore dicerentur ex Platonis animo ac vera persuasione profecta putasse! Itaque si Xenophon sententiam aliquam in Conv. Platonis vel a Phaedro vel ab alio quo propositam impugnasset, scis enim ne hoc quidem mihi probabile videri, sed si fecisset, tamen eo non laederet Platonem, sed aut ipsam illam sententiam reprehenderet, auctoris ratione non habita, aut subesset quaedam ejus vituperatio, cujus ingenio Plato istiusmodi sententiam accommodatam habuisset. — Sed quod mihi exprobras me istum memoriae lapsum tribuisse Socrati, quum Ipse eum Xenophonti tribuisses, id verum esse nequaquam infitior. Ego enim, qui Xenophontem rem vere gestam retulisse existimarem, quem memoriae lapsum in Socratis verbis detectum Tu Xenophonti tribuebas, eum non poteram quin ad Socratem ipsum auctorem referrem. Hoc igitur quum libenter Tibi largiar, me parum recta disputandi ratione usum esse, quum quae subsequitur disputatio de fide Convivii Xenophontei quae dicitur historica aut praemittenda, aut saltem, quod ad hunc errorem effugiendum jam sufficiebat, lectorum animi ad illam disputationem advertendi fuissent: idem tamen recte mihi contendere videor hunc errorem quendam ad rem ipsam, de qua est quaestio, nihil pertinere, quum etiamnunc persuasum habeam *Convivium Xenophonteum rem referre vere factam, non fictam.* — Circulum autem in demonstrando [36]) non commisi. Nam has sententias Convivium Xenophonteum et opus esse summa arte factum, et fundamento superstructum historico, optime posse inter se conciliari vel ex iis patet, quae diss. m. p. 17 disserui. —

---

32) *de simultate* etc. p. 13. — 33a) Vermischte Schriften III, p. 230 sqq. — 33b) cf. quae cum mea sententia plane convenientia exposuit Brandis l. l. p. 413 et 414 sqq. — 34) de simultate p. 16. — 35) cf. diss. m. p. 24. — 36) cf. diss. T. p. III, s. f.

Sed ut ad illam quaestionem redeamus, supra jam vidimus Te illud argumentum, quod quum ex ipsa defensionis notione ductum sit longe plurimum ponderis habet, alieno loco et miro quodam modo impugnasse [37]; sed ne ea quidem argumenta, quae quasi velitandi causa *ut multo leviora* [38]) illi praemiseram, quamvis ea urgeas ita refutasti, ut jam omittenda arbitrer. Neque enim profecto opus fuit insignissimo isto Ciceronis exemplo [39a]), quo comprobares *dialogorum scriptori quamvis veritatem affirmanti non esse fidem habendam;* nam ex philologorum numero vix quemquam reperies, qui quid sit dialogus adeo ignoret, ut universam sententiam istam in dubitationem vocare audeat, quum abunde constet in dialogis plerisque omnibus non veram inesse, sed assimulatam materiam, atque in ea ipsa re summam scriptoris artem cerni, si veritatis speciem quam optime assequi calleat. At potest tamen fieri, ut aliae quaedam res ejusmodi affirmationi vim indant nequaquam contemnendam, idque ipsum in hoc Xenophontis dialogo evenit, quippe cujus ratio a ceterorum qui vulgo feruntur dialogorum natura plane diversa sit. Vidimus enim — nam saepius mihi idem dicendum — totius operis ad defendendum Socratem compositi [39b]) naturam atque indolem a fictis rebus vel maxime abhorrere; deinde et antea exposui, et infra accuratius etiam exponam neque in singulis locis quidquam inesse, quod Xenophontem hoc prooemio non veram animi sententiam professum esse demonstret, et universum hujus scripti consilium, quod pag. 26—35 uberius explicavi, cum primis illis Xenophontis verbis egregie congruere. Itaque quum Xenophon, omisso veritatis studio, id quod voluit assequi nullo modo posset, quumque totum hoc opus eandem illam quam in ipso initio nobis ostendit veritatis speciem prae se ferat, nonne illi veritatis affirmationi aliquid tribuendum erit, quamquam ipsa per se in dialogorum scriptoribus nihil ponderis habet? — Objicis mihi ejusdem Xenophontis Oeconomicum, cujus in initio eandem veritatis affirmationem legi, tametsi quae cap. IV. de Cyro juniore ejusque morte narrentur omnem ei fidem abrogent, et luce clarius ostendant scriptorem talia qualia hic Socrati tribuit, coram disserentem audire non potuisse. Qua in re vereor, ut Tibimet Ipsi constes. Quarta enim pagina quum jure meritoque anachronismis, quos in prioribus dissertationibus nostris Tu Tibi deprehendisse, ego ad justam temporis rationem revocasse mihi videbar, adeo nihil tribuas, ud eos ad tempus, quo Convivium scriptum sit, constituendum nihil prorsus conferre dicas [40]), jam quinta pagina maximam auctoritatem tribuis

---

37) Etiam p. V. idem hoc argumentum attingis, sed ita, ut *eodem* mutato in *simili* id ipsum, quo hujus argumenti summa continetur, prorsus negligas. Sub finem vero ejusdem p. verba mea ex medio enuntiato a Te erepta et pro Tuo libero arbitrio commutata atque in diversissimam sententiam conversa esse supra jam expositum est. — 38) cf. p. 15 extr. Quam autem ex primis statim verbis praecipimus sententiam, eam *firmare videntur* indicia quaedam in ipsa convivii narratione *latentia*. Et p. 16: Denique, id quod mihi *longe gravissimum* videtur sqq. — 39a) cf. diss. T. p. V, s. f. — 39b) cf. etiam Brandis l. l. p. 20 annot. hhh) — — — Xenophon's *der Vertheidigung und Verherrlichung seines Lehrers* gewidmete Trilogie, Denkwürdigkeiten, Gastmahl und Haushälter. — — — 40) Non est igitur quod doctissimam disputationem Tuam de Conv. Xen. IV, 31 (p. IV.) accuratius exigam; sed hoc tamen, sicuti Tu fecisti, in transcursu moneo, me plane non videre, quo jure asseveraveris, *Charmidis verba aperte cleruchias spectare.* Quidni enim

ei loco, quem scis ab omnibus fere anachronismum haberi. Quam sententiam si cum magna quadam probabilitate veram esse sumimus, omnis argumentationis Tuae vis corruit. Nam ut paucis Tibi exponam, quid de natura atque indole hujus scripti statuam: Oeconomici eadem mihi ratio videtur, quae Memorabilium et Convivii; sicut illa scripta, sic hoc quoque narrationem continet rei vere gestae, cui Xenophon interfuit, quamque postea, quum Scillunte in otio degeret, ad praeceptorem suum dilectissimum et defendendum et celebrandum accuratiore stilo enarrandam putavit. Ille vero locus mea sententia merus est anachronismus, quem Xenophon Socratis verbis inseruit; qua in re nemo facile offendet, qui reputaverit, quanta admiratione Xenophon amplexus sit Cyrum. — Nec magis mihi probasti, quod cap. II. init., si Xenophon convivio interfuisset, necessario pro *αὐτοῖς* requiri contendis *ἡμῖν ἔρχεται ἐπὶ κῶμον Συρακόσιος ἄνθρωπος*, nec debuisse obmutescere inter convivas eum, qui aliquot annis ante apud Delium fortiter pugnasset. Ego contra mirarer, si Xenophon vel aliter scripsisset, vel ea, quae inter convivas ipse locutus fuerat, in scriptum suum recepisset. Est enim haec inter veteres et recentiores scriptores haud minima differentia, quod quum apud illos res ipsae loquantur, apud hos scriptorem loquentem audimus. Quam egregiam virtutem quo facilius assequerentur, ii scriptores, qui suas ipsi res gestas memoriae prodiderunt, nunquam, quod sciam, prima persona, ut ajunt grammatici, de se locuti sunt, sed Xenophon de Xenophonte, Caesar de Caesare. Instar omnium luculentissimum illud exemplum pono, quod Anab. III, 1, 4 legitur, ubi Xenophon res egregie a se gestas narraturus incipit ab his verbis: *ἦν δέ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος κ. τ. λ.* Similis quaedam est hujus scripti condicio. Itaque postquam statim initio, quo majorem narrationi suae fidem faceret, hoc extulit, praesentem se haec omnia ipsum et vidisse et audivisse, jam in sequentibus nullam sui mentionem facit, neque, id quod vel maxime decet elegantem Atticum, ea commemorat, quae ad augendam convivii hilaritatem ipse contulerit. Eamque ob causam vix putaverim sub iis verbis, quae cap. III, 12 et 13 leguntur, ipsius Xenophontis personam latere, ut probabile visum est Sauppio [41]), qui quod alioquin quum hac de re, tum de universo Xenophontis consilio prorsus mecum consentit, mirifice laetor. — Quod denique p. 16 init. posui argumentum sat lepide Tu quidem impugnas, sed neque Wielandianam neque meam sententiam perspexisti. Neque enim locutus sum de *formula* illa *οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἔληξεν* semel vel bis in Convivio Xenophontis posita, sed de *frequentissimo ejus usu.* Hoc igitur significabam: si Xenophon omnia pro suo arbitrio finxisset, majore eum arte usurum, et singulas narrationis partes elegantiore nexu inter se conjuncturum fuisse; sed

---

licebit de Amphipoli, colonia Atheniensium, cogitare, ubi non ita paucos Atheniensium possessiones habuisse probabile est? (cf. Thuc. IV, 103 sqq.) Neque necesse est *τά ὑπερόρια agros* intelligi, nam *sunt fere agri vel possessiones (κτήματα) extra Atticae fines sitae* (cf. Sauppe ad h. l.) Recte igitur Fr. Vater in N. Jahrbücher f. Phil. u. Pädag. v. Jahn u. Klotz IX, p. 63: *nec id plane incredibile est Charmidis τά ὑπερόρια ab hostibus occupata esse Ol. 89, 3, quia illo tempore Thraciam vastavit Brasidas.* —
41) in prolegg. elegantissimae edit. Conv. Hier. Agesilai. Helmst. 1841.

quum rei vere gestae multa de suo affingere noluisset, eum sat habuisse unam narrationis partem alteri simpliciter adjungere, ejusque rei indicium quoddam inesse in frequentissimo illo et hujus et similium locutionum usu: nam esse eas accurate referentis et priusquam ad sequentia progrediatur antecedentia quasi concludentis. —

Jam igitur quum ea, quae pro mea sententia attuleram argumenta, satis mihi defendisse videar, regrediamur ad ea consideranda, quibus Tu ostendere conaris, ipsam rem cogere, ut magnum multorum annorum spatium inter Memorabilia et Convivium intercessisse statuamus. Cujus disputationis summa eo redit, ut internam utriusque scripti indolem et artificium toto coelo diversum esse contendas, quum Convivium non tantum ambitu et accuratiore ejusdem argumenti per multa capita tractatione, sed etiam miro quodam et prorsus singulari ornatu externaeque formae lenociniis ab illis, ubi omnia simplicia vel etiam rudia sint, quam maxime differat. Quae quamquam in universum recte disputata sunt [42]), fontem tamen, ex quo discrimen istud, quod inter utrumque scriptum intercedere facile Tibi concedo, promanarit, si quid recte video, non aperuisti. Causa enim majoris quae in Convivio conspicua est artis videtur non esse quaerenda in longiore temporis spatio, quod inter utrumque scriptum interjectum fuerit, sive in ingenio Xenophontis temporis progressu ad majorem in scribendo artem exculto, sed inest in ipsa materiae quam tractavit Xenophon natura atque indole. Convivium enim frequenti convivarum congregatione celebratum, omnibusque quae ea aetate usitatae erant deliciis ornatum quum scriptori res ad describendum praeberet vel maxime varias, nisi Xenophon dissimilia accurate disjunxisset, conjunxisset similia, graviora extulisset, depressisset leviora, ne multa, nisi et in rebus disponendis et in verbis eligendis atque componendis eximiam quandam artem expromsisset, ne taedium quidem legentium effugere, nedum Socratem ita celebrare poterat, ut cuivis facile appareret eum vel inter hilarissimos convivas commorantem nihil non ad aliorum quum delectationem tum utilitatem convertisse. At contra in Memorabilibus tali artificio nihil opus fuisse non est quod uberius explicem. Sed haec ipsa Convivii et Memorabilium differentia ex diversa materiae, in qua ei elaborandum fuit, natura profecta, quum alterum opus simplicem ac nativam expositionem admitteret, artificiosam atque elegantem flagitaret alterum, sine ulla dubitatione movit Xenophontem, ut ea scripta separatim ederet. Oeconomicum vero cur cum Memorabilibus conjungere noluerit, nisi major ejus ambitus hoc effecit, id quod mihi valde probabile videtur, vix quisquam hodie dixerit; sed hoc certe apparet, non posse inde colligi Oeconomicum aliquanto tempore post scriptum esse!

Venimus igitur ad secundam disputationis Tuae partem, qua hoc Tibi demonstrandum proposuisti, non modo alterius Convivium alteri notum fuisse, verum etiam Xenophontem potius Platoni quam hunc illi successisse. Sed priusquam accuratius per-

---

42) Nolo enim leviora exagitare, veluti quae dicis, Socratem in Convivio post multas demum *alieni* splendoris et facetiarum velitationes apparere; nam nihil quidquam in hoc libro alienum esse, sed maxima minima facere ad Socratis imaginem illustrandam in priore diss. m. (p. 26—35) mihi evicisse videor. —

pendamus, quibus argumentis sententiam istam confirmare studueris, occurrendum videtur ei criminationi, qua me nihil argumenti pro mea sententia attulisse insimulas[43]. Istud quidem verum est me unum tantum argumentum attulisse[44], quo demonstrarem[45] *ignorasse inter se* Conviviorum scriptores, neque nego hoc unum argumentum parum firmum esse. At, quaeso, si ejusmodi argumenta ex his scriptis erui possent, putasne tum a priscis inde temporibus doctissimos homines de necessitudine, quae inter haec scripta intercederet, tam diversas et pugnantes inter se sententias omnino fuisse propositaros? Equidem vix crediderim futurum fuisse, ut ea omnes fugerent. Quare quum probe intelligerem ultra probabilitatem in hac quaestione progredi omnino non licere, nullo profecto loco professus sum velle me demonstrare ignorasse inter se Conviviorum scriptores, sed quum et Tu et alii multi homines doctissimi in ea essetis sententia, vel Xenophontis scriptum Platoni vel Platonis Xenophonti notum fuisse, quin etiam, id quod longe gravissimum est, manifesta vel imitationis vel aemulationis et vitiosae quidem aemulationis (v. sup.) vestigia continere, id mihi proponebam demonstrandum[46] in iis *omnibus*, quibus Vos usi eratis locis, ne levissimum quidem neque imitationis neque aemulationis indicium reperiri, et universum utriusque scriptoris consilium tam diversum esse, ut a probabilitate vel maxime abhorreat alterutrum scriptorem alterius aemulatione commotum suum opus confecisse. Quod consilium secutus illo de quo modo locutus sum loco nequaquam hoc agebam, ut in universum demonstrarem ignorasse inter se Conviviorum scriptores, sed hoc enuntiatum cum antecedentibus arctissime cohaeret, iisque firmandis et in majus etiam augendis inservit. Hoc igitur dicebam: Tantum abest ut locus ille de amore Achillis et Patrocli ostendat Xenophontem ea, quae apud Platonem Phaedrus de eadem re dixisset impugnare voluisse, ut inde vel hoc tibi concludere posse videaris, eum ne legisse quidem Platonis Symposium. Nihil amplius me voluisse quum ex universo sententiarum nexu, tum ex ipsis verbis meis[47] manifestum est. Melius quidem fuit, si ita scripsissem: Quin hic locus ostendere videtur non legisse Xenophontem Platonis Symposium, *vel, si legit, noluisse illud impugnare;* nam hoc certe cum summa probabilitate ex hoc loco colligas (v. inf.), idque ipsum menti meae obversatum fuisse ea ostendunt, quae proxime subsequuntur: quod si legisset *voluissetque impugnare.* Ego igitur quum in eo mihi acquiescendum putarem, ut nihil necessitudinis inter Xenophonteum et Platonicum Convivium intercedere demonstrarem, idque et iis locis, in quibus adversarii mei vel similitudinis vel dissimilitudinis aliquid reperiri voluerunt, rectius, ut mihi quidem videor, interpretandis, et exponendo eo, quod uterque scriptor secutus est consilium plane diversum et fere contrarium, evincere conarer, jam Tu non sine magna quadam iniquitate[48] ejus sententiae argumenta

43) p. VI. — 44) p. 9 extr. — 45) cf. tamen infra. — 46) cf. p. 26 et 42 extr. — 47) quin — videtur — vix intelligitur. — 48) Ab eadem ista iniquitate profectum videtur, quod ea verba, quae p. 13 scripseram: *perinde ac si de eadem re non possint duo dicere idem*, in aliam eamque plane ineptam sententiam detorsisti (p. VI). Quis enim nisi stultus in hac ipsa quaestione de necessitudine Convivii Platonici et Xenophontei in universum istiusmodi sententiam proloquatur: *nihil insoliti habere, si de eadem re duo*

requiris, cujus nusquam patronus exstiti. Utrum vel Plato Xenophontis [49]), vel, ut Tu vis, Xenophon Platonis scriptum legerit, an non legerit [50]), neque Tu pro certo affirmare neque ego negare possum; libentissime autem Tibi concedo potuisse fieri, ut alterius liber alteri innotesceret [51]), modo hoc teneamus, ejus rei indicia quum in scriptis eorum nulla appareant, apertum esse neque alterutrum librum alteri originem debere, neque haec scripta inter se opposita esse.

Semper igitur ad singulos illos locos recurrendum erit videndumque, num quid in iis vel similitudinis vel discrepantiae insit, quod nobis alterutrum scriptorem alterum respexisse ostendat. Qua in quaestione vel maxime doleo, quod denuo iniquitatis Te incusare debeo. Agitur autem de illis locis [52]), quibus apud utrumque scriptorem exemplum Achillis et Patrocli laudatur. In iis enim interpretandis hoc primum mihi objicis (p. VI, med.) me neglectis iis, quibus ipsa sententiae Tuae summa continebatur, extremam tantum verborum Tuorum partem attulisse. Qua criminatione nihil profecto iniquius fingi potest. Nam qua alia in re omnis quae antecessit disputatio mea versata erat quam in ipsa ista sententia Tua impugnanda? Ecquid igitur opus fuit omnia ista, quae antecedentibus satis jam refutata erant, repeti, praesertim quum vel lineolis praepositis omissum esse aliquid sat clare significarem? Omnino omnem hanc disputationem meam [53]) ita contorsisti et pervertisti, ut quae rectissime disputata erant *merae ineptiae evaderent*; in quem tantum errorem quomodo clarissima verba mea Te inducere potuerint, omni quaestione, quanta fieri potest maxima perspicuitate iterum proposita, Ipse judicabis: Phaedrus Platonicus, disertus ille *amoris* laudator, quum hoc probare velit, Deos amorem amati (*τῶν παιδικῶν*) amantis (*τοῦ ἐραστοῦ*) amori longe praeferre, Achillem *τὰ παιδικὰ* fuisse fingit, Patroclum *τὸν ἐραστήν*, et vehementer vituperat Aeschylum, qui Achillem *ἐραστὴν* Patrocli fecisset (Patroclum *τὰ παιδικὰ* Achillis). Socrates autem Xenophonteus, non amorem sed *amicitiam* praedicaturus, Patroclum ab Homero non *παιδικὰ*, sed *ἑταῖρον* appellari dicit. Ex his igitur locis ut argumentum aliquod eliceres *Xenophontem Platonis Convivium respexisse atque impugnasse*, Tu haec posueras: „Accedit exemplum Achillis et Patrocli, quod cum alter tanquam amoris documentum proponat, alter in eo pugnat, ut non amantes sed amicos inter se fuisse ostendat: sed ut Plato Aeschylum cum Homero comparet, Xenophon, dum Homerum laudat, Platonem tecte reprehendere videatur." Ego contra eam quam Boeckhius jam monstraverat viam ulterius secutus ex his locis neutrum demonstrari posse ostendebam. Nam pro diverso quo uterque hoc exemplo usus sit consilio neque Xenophontem neque

---

idem dixerint? De una aliqua sententia sermo erat eaque apud omnis generis scriptores frequentissime obvia. In eam quod et Phaedrus Platonicus et Callias Xenophonteus inciderit nihil dixi insoliti habere, et ne Tu quidem Ipse in hac re quidquam insoliti invenisti. — 49) cf. diss. m. p. 17 extr. — 50) Ad hunc ordinem, quo haec scripta inter se exceperint, constituendum quod Tu adhibes (p. VI extr.) testimonium Jos. Rhacendyti in Walzii rhet. gr. tom. III p. 511, ei cave tantum tribuas, quantum tribuisse videtur ille nescio quis Marburgi incola, qui in Zimmermanni Zeitschr. f. d. Alterth. 1841 VIII, 5 de libello Tuo ad homines doctos retulit. Quaenam enim tanta potest esse Jos. Rhacendyti auctoritas! — 51) cf. dissert. T. p. VI s. f. — 52) Conv. Xen. VIII, 31; Conv. Plat. 180 A. — 53) diss. m. p. 8—10.

Platonem aliter loqui potuisse; quod autem in idem exemplum inciderit uterque, nihil id miri habere, quoniam quum universi Graeci, tum imprimis Socrates et Plato nihil saepius in ore habeant quam Homerum, ex Homeri autem carminibus nihil magis celebratum fuerit quam illa ipsa de Achille et Patroclo narratio; huc accedere, quod et Phaedrus Homeri sit amantissimus et Socrates loquatur cum Nicerato, qui et ipse Homero sit mirum in modum deditus. His uberius etiam expositis, haec addebam: „illud vero equidem prorsus non assequor, quid his verbis Hermannus sibi voluerit: „— — — — sed ut Plato Aeschylum cum Homero comparet, Xenophon, dum Homerum laudat, Platonem tecte reprehendere videatur.“ Nam si Socrates Xenophonteus pro (οὐχ) ὡς παιδικοῖς Πατρόκλῳ (VIII, 31) dixisset (οὐχ) ὡς ἐραστῇ (ita enim Phaedrus Platonicus p. 179. E. Patroclum vocaverat), tum fortasse putaverit aliquis, ut Plato cum Homero comparet (et reprehendat) Aeschylum, ita Xenophontem tacite opponere veram Homeri sententiam (Patroclum ἑταῖρον fuisse Achillis) falsae sententiae Phaedri Platonici (Patroclum ἐραστὴν fuisse Achillis); sed quum dicat οὐχ ὡς παιδικοῖς aperte impugnat vulgarem ab Aeschylo profectam de Achille et Patroclo sententiam (Patroclum τὰ παιδικὰ fuisse, Achillem τὸν ἐραστὴν), quam Phaedrus quoque improbat, quocum ab hac quidem parte prorsus consentit. (*Prorsus cum eo consentit*, quum et Socrates Xenophonteus et Phaedrus Platonicus improbet vulgarem illam, cujus Aeschylus auctor fuit, opinionem Patroclum *amatum* fuisse ab Achille; simul autem addebam *ab hac quidem parte*, ut significarem alia in re eos non consentire; nam postquam in eo amicissime conspirarunt, quod uterque Patroclum τὰ παιδικὰ Achillis fuisse negavit, jam, quod fuit diversum utriusque consilium, in diversas sententias abierunt, quum Socrates Xenophonteus Patroclum ἑταῖρον, Phaedrus Platonicus ἐραστὴν Achillis vocaret.) Deinde ita pergebam: Quin hic locus ostendere videtur non legisse Xenophontem Platonis Symposium (addendum fuit: vel, si legit, noluisse illud impugnare v. sup.); nam si illud legisset voluissetque impugnare, vix intelligitur cur hunc locum praetermiserit, qui quam aptissimus erat ad refutandam Phaedri sententiam (Patroclum ἐραστὴν fuisse Achillis; sed *non dixit* Socrates Xen. οὐχ ὡς ἐραστῇ, sed οὐχ ὡς παιδικοῖς, unde apparet eum *noluisse impugnare* sententiam Phaedri). — Longus fui in verbis meis interpretandis, quod quam necessarium fuerit apparebit ex eo enuntiato, quo Tu in sententiam meam inveheris, quodque in usum lectorum integrum typis excudendum curavi: Hic quoque accidit, ut sententiam nostram assequi nollet (!), quam quum ita enunciassemus, ut Platonem illos tanquam *amoris* documentum proposuisse, Xenophontem vero non *amantes* sed *amicos* voluisse contenderemus, Henrichsenius his neglectis (!) extremam tantum verborum nostrorum partem attulit (!), quibus Xenophontem, dum Homerum laudaret, Platonem tecte reprehendere diximus, eaque ita impugnavit, ut Xenophontem, quia pariter ac Plato Patroclum non παιδικὰ sed ἑταῖρον Achillis dicat (sed ἑταῖρον? Xenophon *pariter ac Plato* Patroclum ἑταῖρον Achillis dixit?!) *ab hac quidem parte cum illo prorsus consentire* narret (non ego, sed Tu mirabilia narras!), quasi ἐραστής, quo vocabulo Plato utitur, et ἑταῖρος ex Xenophontis mente eodem redeant (ubinam tandem hoc significavi?), neque id ipsum hic agat, ut omni verborum ambiguitate

remota, sanctum amorem a turpitudinis contagio ad amicitiae vocabula revocet; idem denique quomodo Platonem impugnari potuisse velit a Xenophonte in ea causa, in qua modo utrumque consentire arguit (!!), indeque argumentum petat, quo illum huic ignotum fuisse colligat, equidem vicissim prorsus non assequor. (!!!) —

Eadem ista iniquitas Tua cernitur in eo, quod p. VII dicis me etiam eas causas negare, quas Xenophontem movisse dixeris, ut Platonico Symposio suum opponeret, adeoque dicere (p. 19) *supervacaneum esse quaerere*, *quibus in rebus Plato et Xenophon discreparint.* Quid enim? Istudne Te inde a p. IV. usque ad p. VI. egisse, ut ostenderes, quid moverit Xenophontem, ut Platonico Symposio suum opponeret? Nihil minus. Quam plurimis argumentis demonstrare volebas — scilicet ut p. VI. illico omnia retractares — Platonem suum Symposium opposuisse Xenophonteo, idque quum aliis ex rebus apparere, tum ex magna quadam similitudine, quam in Pausaniae oratione quae est apud Platonem et Socratis Xenophontei Tibi detexisse videbaris. Huic autem mediae expositioni similitudinis, quae sit inter orationes Pausaniae Platonici et Socratis Xenophontei, inserueras longam disputationem de discrepantibus sententiis, quas Platonem et Xenophontem de amore habuisse quum ex Conviviis, tum ex aliis eorum scriptis constaret. Hanc disputationem jure meritoque supervacaneam dixi. Neque enim *hoc loco* demonstrandum fuisse, quibus in rebus discreparent Plato et Xenophon — id enim non quaeri — sed Pausanias et Xenophon quid commune haberent. Iam quis est quin facile videat ad verba *id enim non quaeritur* ex versu proxime antecedenti mente subintelligendum esse *hoc loco?* Itaque non dixi istam quaestionem per se ipsam, sed *hoc loco* supervacaneam esse. En novum exemplum, Te quum ea, quae de una aliqua re, de falsa disputandi via ac ratione, dicta erant, in universum valere velles, sententiam mihi obtrusisse, de qua nunquam cogitavi. — Deinde vero si quaerimus cur discrepantes in hac re Platonis ac Xenophontis sententias exposueris, dubitationi obnoxium non est, eodem Te consilio hoc posuisse, quo universa ista (p. IV—VI) disputatione usum Te esse supra jam monui, ut ostenderes „*Platonem* Convivium suum *post Xenophontem* scripsisse, quumque ea, quae is Socratem disputantem fecisset neque ad divinam amoris naturam accedere neque magistri personam satis exprimere videret, illa ad unum e convivis retulisse, Socratem autem ita disserentem introduxisse, ut licet illum ne verbo quidem tangeret, omnes tamen ejus argutiae prae coelestis sapientiae splendore evanescerent.“ Ex sequentibus autem quum pateat Te contrariam potius sententiam amplecti, hanc disputandi viam et ipsam levi quadam vituperatione dignam habebam, et etiamnunc multos esse arbitror, qui mecum querantur, quod primo quidem defenderis aliquid, quod postea retractares et improbares vel maxime. Nam profecto ita perspicuitati non consulitur, neque nego inclinare mihi animum ad eandem illam suspicionem, quam nuper in consimili causa de Te movit Jahnius in N. Jahrb. f. Philol. u. Päd.: Te inter scribendum subito sententiam mutasse atque in alia omnia abiisse.

Hae igitur reprehensiones ad solam viam ac rationem disputandi pertinebant; sed quod contendis Socratem Xenophonteum non ut Platonicum pulchritudinem in amore sectari, sed solis moribus ingeniique dotibus intentum *externam formam* parvi pendere,

quin etiam, ita enim antea dixeras, *prorsus non spectare et ludibrio habere*, id equidem ut verum esse concedam ne posteriore quidem disputatione Tua commoveor. Et primum quidem vehementer miror, quod ex iis argumentis, quibus meam sententiam firmare studebam, unum tantummodo respicis, idque ex universa Socratis sentiendi cogitandique ratione ductum, quum ipsa Xenophontis verba, in quibus apertissime longe alia atque quae Tibi probatur sententia inest, plane silentio omittas, ac si ea omnino non legeris. Si *non satis mirari poteras* me tale quid de Socrate statuere, quidni ostendisti in quatuor illis locis, quos p. 20 ex ipso Xenophontis Convivio attuleram, non reperiri pulchritudinis admirationem, qua Socrates imbutus fuerit, quidni declarasti, quomodo fieri posset, ut qui sola externa ignoti adolescentuli pulchritudine commotus eum cohortatus esset, ut se sequeretur suaeque disciplinae se addiceret, idem externam formam ludibrio haberet? Habebam sane hujus sententiae patronos haudquaquam contemnendos, H. Ritterum et M. Mendelsohnium [53b]). Erat operae pretium si non me, at illos certe erroris convincere, quod nisi omnibus quibus sententia nostra nitebatur causis refutatis rite fieri non poterat. Hoc igitur neglecto, ex iis quae pro mea sententia attuleram argumentis unum solum respicis ac refellere conaris. Dixeram enim non despexisse Socratem corporis pulchritudinem vel ex reliqua ejus sentiendi cogitandique ratione facile esse ad intelligendum; quaecunque enim Graecis vel maxime propria sint, ea cadere in Socratem, qui vere Graecus fuerit [54a]), nihil autem tam pugnare quam despicere pulchritudinem qui sit Graecus [54b]). Cui sententiae Tu ita occurris, ut ejus ipsum me oblitum esse velis, qui p. 29 Socrati judicium de mulieribus tribuerim a vulgari opinione prorsus abhorrens [55]) cujusque elationem et altitudinem in Graeco ore ipse valde admirandam dixerim, neque omnino recogitasse me Socratem mundanum potius se haberi voluisse [56a]), multaque libere et aperte reprehendisse, quae omnium Graecorum usu et consuetudine recepta essent. Quae posteriora quum ipsa per se verissima sint, ad vim tamen argumentationis meae infringendam non plus valent quam priora illa, quibus hoc agis, ut meis me verbis confutes. Socrates enim, qui et egregia quadam sapientia et virtutis studio acerrimo aequales suos longe antecelleret, perversitatem et vitia eorum et perspexit clarissime et perspecta castigavit severissime, ejusque

---

[53b]) Adde Brandisium l. l. p. 21. Empfänglichen und unbefangenen Jünglingen theilte er sich am liebsten mit, *vorzüglich wenn Schönheit der Gestalt Harmonie der Seelenthätigkeiten verhiess oder sie zu entwickeln aufforderte.* Auf die Weise suchte Socrates das Verhältniss zwischen *schönen Jünglingen* und älteren Männern, welches bei dem sinnlichen Feuer der Griechen und den Missverhältnissen zwischen dem männlichen und weiblichen Geschlechte nicht selten zu entwürdigendem Laster führte, zu versittlichen, indem er den Sinn für Schönheit vergeistigte. — [54a]) Cf. Henr. Ritteri hist. phil. II p. 35 Socrates war ganz ein Grieche, wie in Tugenden, so in Fehlern. — [54b]) Cf. Deinhardt der Gymnasialunterricht etc. Hamb. 1837, p. 5: Bei dem Griechen ist Schönheit der Seele und Schönheit des Körpers etwas Unzertrennliches. Dem Griechen war eine schöne Seele ohne einen sie darstellenden schönen Körper undenkbar. — [55]) De condicione mulierum quae quidem fuerit apud Graecos cf. quae egregie disputata sunt in Hallische Jahrb. f. Wissensch. u. K. 1841 No. 98. — [56a]) Relegas quaeso quae Ipse verissime disputasti de Socrate mundano in Gesch. u. Syst. d. Pl. Phil. p. 9, 245 et 328!! —

rei poenam luit morte immerita. Sed quamvis multis de rebus longe aliter statueret atque aequales fecerunt, non tamen desiit esse Graecus. Reputes quaeso fervorem atque alacritatem animi Socratici, superstitionem, cui valde deditus fuit, amorem, quo ille, sicuti ceteri omnes Graeci, artem gymnasticam amplectebatur — — sed quid Tibi plura enumerem? Neminem facile, lecta disputatione H. Ritteri, qui l. l. hanc rem uberius exsecutus est, negaturum arbitror indolem Socraticam esse vere Graecam. Graecis vero nihil magis proprium erat quam acerrimus pulchritudinis sensus [56b]). Nam sicut Romani in omnibus et dictis et factis diligentissime considerabant, quid deceret, quid honorem afferret s. quid esset honestum, ita Graeci quidquid vel fingebant vel dicebant id sequebantur, quod esset pulchrum. Itaque etiamsi aliunde nihil hac de re cognitum haberemus, tamen non dubitaremus, quin Socrates, utpote qui homo sit Graecus, etiam corporis pulchritudinem plurimi fecerit, eaque opinio ut argumentis in super. disp. mea allatis comprobatur, ita iis locis, quos Tu iterum in contrariam partem affers, neutiquam refellitur. Quam enim tunc exhibui p. 21 interpretationem verborum, quae de Socrate leguntur Mem. Socr. IV, 1, 2, *πολλάκις γὰρ ἔφη μὲν ἄν τινος ἐρᾶν, φανερὸς δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὥραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐφιέμενος*, eam etiamnunc verissimam habeo. Neque enim hoc loco ostendendum fuit Xenophonti Socratem in existimandis juvenum ingeniis corporis habitum prorsus non spectasse — nam quo tandem vinculo haec cohaererent et cum antecedentibus et cum subsequentibus? sed quum dixisset Socratem omnia et seria et joca ad familiarium utilitatem retulisse, jam hoc sequentibus ita comprobare studet, ut amori quoque Socratico nihil aliud propositum fuisse ostendat nisi illam ipsam aliorum utilitatem. Quo saepius autem Socrates ipse se amatorem alicujus vocavit, eo magis haec expositio necessaria fuit, ne quis in eum errorem incideret, ac si amor Socratis, quum a vulgarium hominum amore nihil differret, non aliorum utilitatem, sed libidinum fructum secutus esset. Itaque ut quum hoc caveret, tum illud quam fieri posset maxime efferret, hanc sententiam et cum negatione et cum affirmatione proposuit lectoribus: Socratem non eos sectatum esse, vel potius (neque enim negligenda videtur significatio verbi *ἐφιέμενος*, quod meae interpretationi egregie favet) Socratem non eorum cupidum fuisse, *quorum corpora juvenili aetate recte florerent* — hunc enim morem esse vulgarium hominum, qui quum adolescentulos amore prosequerentur non illorum utilitatem respicerent, sed suas libidines expleri vellent — sed eos potius, quorum animi ad virtutem percipiendam aptissimi viderentur, ut bonam eorum indolem doctrina sua ad omnem virtutem excoleret, eoque modo utilitati eorum quam maxime consuleret. — Eandem plane sententiam a Socrate ipso copiosius explicatam invenies in Conv. Xen. VIII, 25 *καὶ γὰρ δὴ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἴδει τὸν νοῦν προσέχων μεμισθωμένῳ χῶρον ἐοικέναι· οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλεῖστα ὡραῖα καρπώσεται. ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον ἔοικε τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν κεκτημένῳ. πάντοθεν γοῦν φέρων ὅ, τι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον.* Cf. etiam

---

56b) cf. Deinhardt l. l. p. 6. Das Princip des Griechischen Volkes ist die Schönheit.

Mem. I, 3, 14 *αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερὸς ἦν οὕτω παρεσκευασμένος ὥστε ῥᾷον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὡραιοτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἀωροτάτων.*

Ex altero autem loco Oec. VI. 14—16 quomodo intelligi possit *corporis pulchritudinem Socrati nullam fuisse* nunc non magis perspicio quam antea perspexi. Nam etsi verissime dicis vocabulum *σεμνὸς* saepenumero transferri ad arrogantiae et vanitatis significationem, non ubivis tamen hanc ejus vim obtinere vel ex Xen. Mem. II., 1 27 et III., 5, 20 apertum est. Itaque quaeritur, utra significatio h. l. aptior sit, quod quo clarius appareat universus sententiarum nexus paulo accuratius explicandus videtur. Socrates narraturus Critobulo, quomodo factum sit, ut eorum aliquem conveniret, qui jure meritoque *καλοί τε κ'ἀγαθοί* vocarentur, incipit ab iis, qui simpliciter vocantur *ἀγαθοί*, ab architectis, fabris ferrareis, pictoribus, sculptoribus et qui sunt ejus generis plures, cum iisque notitiam sat magnam contraxisse se dicit sine magno temporis dispendio. Sed longe cupidissimum se fuisse eorum cognoscendorum, qui haberent *τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλός τε κ'ἀγαθός.* Quare primo quidem, ut nomine, sic re quoque ipsa pulchro bonum adhaerere ratum, quemcunque vidisset hominem pulchrum, eum adiisse. Sed aliter se rem habuisse: cognosse se nonnullos, (*ἐνίους*) qui quum corpora haberent pulchra, pravis essent animis. Quare constituisse se, missa pulchra facie, ex iis ipsis aliquem convenire, qui *καλοί τε κ'ἀγαθοί* vocarentur. Itaque quum Ischomachus ab omnibus et viris et mulieribus, et peregrinis et urbanis hoc nomine nuncuparetur, hunc se adiisse. — Videmus igitur Socratem per totum hunc locum ejus rei, cujus cognoscendae cupidus fuerit, plane se inscium fingere, qua in re cernitur solita illa ironia Socratica, quae dissimulatione veri sensim ac pedetentim auditorem eo perducere studet, ut vel ipse quaerendo verum investiget, vel a Socrate per gradus quasi ad cognitionem veri adductus et facilius et clarius illud perspiciat. (De ironia Socratica inf. accuratius disseremus). Hoc igitur posteriore consilio priusquam veram vocabuli *καλός τε κ'ἀγαθὸς* vim ac significationem aperiret Critobulo, falsas quasdam opiniones, in quas facile ille incidere potuit, removere studet in eaque re ita versatur, ut, notione *καλός τε κ'ἀγαθὸς* in singulas, quibus constat partes dissoluta, primum quidem ostendat haec vocabula non idem valere, quod simplex illa notio *ἀγαθὸς*; hujus enim quae vis sit nullo negotio a se perspectum esse, sed majus quid ac praestantius summo se studio appetivisse, videlicet ut exploraret, in quem recte caderet *τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλός τε κ'ἀγαθός.* Quid igitur moverit Socratem, ut nomen illud vocaret venerabile, ex iis, quae proxime antecedunt, ni fallor, satis jam apparet. Et discrimen illud, quod sit inter *τὸν ἀγαθὸν* et *τὸν καλόν τε κ'ἀγαθόν*, quum hic illo multo sit excellentior, efferre, et animum auditoris addito honorificentissimo hoc epitheto magis ad rem advertere voluit. Deinde postquam cavit Socrates, ne Critobulus notiones *τοῦ ἀγαθοῦ* et *τοῦ καλοῦ τε κ'ἀγαθοῦ* confunderet, ad alteram horum verborum partem conversus ostendit vocem *καλὸς* non propria vi dictum esse de corporis pulchritudine, sed vi translata referendum esse ad animi virtutem: *non semper* enim qui externa formae pulchritudine emineant eosdem intestina animi virtute conspicuos esse. (*ἀλλ' ἐνίους ἐδόκουν καταμανθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πάνυ μοχθηροὺς ὄντας*

τὰς ψυχάς). Sed hic mihi Te dicentem audire videor: Minime vero! *ridet eos, qui καλῶν κ'ἀγαθῶν nomine inducti externam speciem internae virtutis quasi effigiem referre arbitrentur.* Hoc ipsum est illud, quod in novissima dissertatione mea dixi, ipsis verbis *τὸ σεμνὸν ὄνομα τοῦτο τὸ καλός τε κ'ἀγαθός* declarari irrisionem vulgaris loquendi generis, quo homines externam formae pulchritudinem cum internae virtutis significatione conjungant. — Ni omnia me fallunt, non est ita. Nam, ut jam mittamus illud, quod modo demonstravi, *longe alio haec consilio a Socrate dicta videri*, obstat Tuae sententiae *ipsum istud vulgare loquendi genus*, quo Athenienses non eos *τῶν καλῶν τε κ'ἀγαθῶν* nomine significabant, qui corporis pulchritudine excellerent, sed eos, qui vel generis nobilitate, vel opum ac divitiarum magnitudine insignes essent, qua vi dictum hoc vocabulum non multum differt a Romanorum *optimatibus.* Sed est etiam altera h. v. significatio, qua fere respondet Romanorum *viro honesto*, nostro *ein Ehrenmann*, eaque significatio, ut apud Xenophontem longe usitatissima est, ita hoc loco a Socrate tribuitur ipsis illis Atheniensibus, quos Tu ab eo in hac ipsa re rideri putas: dicit enim *ad unum omnes ita vocare Ischomachum;* licet ejus corporis habitum *neutiquam pulchrum fuisse* ex VII, 2 appareat.

In tertio loco (Cyrip. V, 1, 9—13) defendendo *disertum* Te fuisse neutiquam nego, quin libentissime fateor Te tam disertum fuisse, ut primo quidem verbis Tuis negligentius lectis, ipse vehementer vererer, ne a vero prorsus aberraverim; sed ubi et Tua et Xenophontis verba paulo diligentius inspexi cum iisque contuli superiorem meam de hoc loco disputationem, hoc mihi intelligere visus sum — ignoscas quaeso, si mihi quoque quamvis invito durius quid exciderit — non „*pectus fuisse, quod Te fecerit disertum.*" Nam „*cui de sententiae suae veritate sincere persuasum est,*" ei nihil opus est neque suis verbis commutandis neque alterius omittendis, quod utrumque a Te commissum esse jam demonstrare conabor. Quid antea h. l. evincere volebas? nempe *Xenophontem pulchritudinis vim in amore excitando ad impotentiam sui animique imbecillitatem referre.* Uter tale quid professus erat, stultus ille adolescens, an Cyrus? Adolescens, credo; is enim ad timorem Cyri removendum ostendere studet, voluntarium quid esse amorem, neque subigere nisi homunciones molles ac delicatos. Num igitur inique tecum egi, qui dixerim non satis me mirari posse Te ex media narratione direpta aliquot stulti adolescentuli verba, quae vana esse ipse rei eventus doceat, pro ipsius Xenophontis sententia venditasse? Profecto non feci [57]). Sed horum nulla mentione facta, jam illud quod ego multo probabilius dixeram, Xenophontem ex *Cyri* ore suam ipsius sententiam proferre, amplexus longe aliud quid quam antea in eo inesse volueras hoc loco evincere studes: „amorem pulchrorumque hominum consuetudinem Xenophonti perniciosam potius et cautione quam commendatione Platonica digniorem videri; magnam enim (cf. annot. 27) pulchritudinis vim esse, sed, sicuti ignis non exi-

---

57) *Eum, quo nunc uteris, locum antea ne laudaveras quidem*, sed totum hoc argumentum duxeras ex Xen. Cyr. V, 1, 9—13, ubi nihil invenitur, nisi inepta illa adolescentis de amore disputatio; nunc laudas Cyr. V, 1. ! ! ! —

4

quam efficaciam habeat, propter eam ipsam vero causam vitandus potius quam incaute appetendus sit, ita, quo majorem pulchritudo vim habeat, eo gravius inde periculum imminere." Apertissimum est igitur Te in diversa omnia abiisse; antea enim cum stulto isto adolescentulo dicebas Xenophontem vim pulchritudinis in amore excitando ad impotentiam sui animique imbecillitatem referre h. e. vim pulchritudinis Xenophonti aut nullam aut perexiguam videri; nunc Cyri sententiam ei tribuis, magnam esse vim pulchritudinis, sed eam ipsam ob causam perniciosam et summa cum cautione fugiendam, idque ipsum, Xenophontem Cyro potius suam sententiam tribuisse quam vano cuidam adolescenti, mihi quoque *multo probabilius* videri narras. Et recte quidem; sed reputes quaeso, *probabilius* esse comparativum, ideoque necessario referendum esse ad alterum quid, quod *illo minus* probabile sit; jam si quam rem altera re, quae quam maxime absurda videtur, probabiliorem dixi, inde non consequitur, eam per se ipsam probabilem esse, sed potest sane ipsa mirum quantum a probabilitate abhorrere, eamque rem hoc loco egregie comprobari priore disputatione mea satis jam mihi evicisse videor, nec mea culpa est, si id, in quo omnis disputationis summa vertebatur, prorsus neglexisti. Satis perspicue enim significabam *non esse probabile* Xenophontem *ideo* Cyrum ita de amore disputantem fecisse, *ut quid ipse statueret de vi pulchritudinis in amore excitando indicaret*, sed voluisse eum luculento aliquo exemplo ostendere, *Cyri quae fuerit moderatio et constantia, et quam probe perspexerit ille ingenium humanum.* Haec exposuisse tunc satis habebam, quum iis non uterer, nisi ad Tuam sententiam refutandam; nunc vero quum, Tua sententia missa, eam amplexus sis, quam ego illa multo probabiliorem dicebam, accuratius etiam demonstrandum est, cur ne haec quidem probabilis videatur. Quo enim consilio et hoc loco et duobus illis superioribus usus es? Scilicet ut probares Socratem Platonicum et Socratem Xenophonteum de *virorum* amore diversissimas sententias habuisse, *quum alter pulchritudinem corporisque formam adeo non spernat spectarique debere neget, ut ipsam amoris naturam in pulchritudinis appetitione constituat, alter eam quam maxime despiciat ac pro nihilo habeat.* Itaque ut Xenophon ex Cyri ore suam sententiam protulerit, id quod aliquis sibi colligere posse videatur ex verbis illis *καὶ ἴσως οὐδὲν θαυμαστὸν ἔπασχεν*, nullo tamen modo inde perspici potest, quid ipse statuerit de vi pulchritudinis in amore (sc. virorum) excitando, quum h. l. omnino non agatur de *virorum* amore, sed de amore *virorum erga mulieres.* —

Ordine disputandi quem Ipse mihi praescripsisti delati jam sumus ad locum aliquem, qui, si quis accurate eum excutere et quaecunque cum eo aliquo modo connexa sint diligenter perscrutari voluerit, facile inter difficillimos philosophiae Socraticae locos habendus erit, eam dico quaestionem, quae est de *pulchri natura relativa* et universa ista sententia, qua (pr. disp. T. p. IV) *„Socratem de omni virtute ita judicasse statuis, eandem actionem pro circumstantiarum diversitate et bonam et malam esse posse."* Quod dixi esse eam inter difficillimos philosophiae Socraticae locos, rectius fortasse dixissem eam ipsam quaestionem omnium esse difficillimam. Neque enim fugit Te hanc quaestionem arcte cohaerere cum universa illa doctissimorum hominum de doctrina Socratis

disceptatione, quum Tu et qui tecum faciunt unum Xenophontem doctrinae vere Socraticae auctorem sequamini, nec Socratem ultra ea quae a Xenophonte ei tribuuntur placita sapisse arbitremini, alii vero, veluti Schleiermacherus, H. Ritterus, alii, Xenophonti, utpote cujus ingenium philosophiae studio parum accommodatum fuerit [58]), non satis confidant uni, sed Platonem quoque atque Aristotelem in partes vocent [59]). Utram sententiam ego probabiliorem habeam si jam paucissimis verbis explicandum est: neutram ita probo, ut ei plane me addicam, sed mediam quandam viam sequor. Concedo Tibi Xenophontem, quem credibile non sit doctrinae Socraticae quidquam de suo addidisse, „*summam sermonum a Socrate habitorum auctoritatem et fidem praestare,*“ sed non „*solum.*“ Ubi ille, id quod non semel ei accidisse videtur, praeceptoris verba parum perspexit vel intima philosophiae Socraticae penetralia nobis recludere neglexit [60a]), ibi ex Platonis et Aristotelis operibus falsa emendanda, manca supplenda videntur. Verum in illa vel emendatione vel supplemento *summa nobis cautio* adhibenda erit [60b]), ne quid alieni obtrudamus Socrati, atque hoc ipsum est, in quo interdum illi lapsi videntur. Quod autem illi nimium, id Tu parum, quum ex uno Xenophonte omnem doctrinae Socraticae cognitionem hauriendam esse censeas, quo factum est, ut mihi quidem non ita raro de Socratis placitis perperam judicasse videaris. — Posui haec, non probavi; nam si ea firmis argumentis stabilire vellem, eorum fere omnium, quae in libro Tuo Gesch. u. Syst. d. plat. Phil. p. 231—263 de doctrina Socratis Xenophontisque in ea dijudicanda auctoritate disseruisti, accurata mihi censura facienda nec programma scribendum, sed liber edendus foret. Neque ea cum nostra quaestione tam arcte cohaerent quam id, quod jam secundum Tibi objicio, Te ne iis quidem, quae de Socrate prodita sunt a Xenophonte, ea, qua par fuit, cautione usum esse, quum *neque satis reputares, quo Xenophon consilio Memorabilia scripserit, neque quid ubique voluerit Socrates.* Neque enim voluit, neque, opinor, potuit Xenophon philosophiam Socratis memoriae prodere, sed, sicuti in Convivio et Oeconomico, ita etiam in Memorabilibus hoc unum sibi proposuerat, ut praeceptorem dilectissimum de falsis illis, quae ab adversariis ei objecta erant criminibus purgatum ad posteritatem consecraret, quam probum honestumque virum se praestiterit in omnibus et dictis et factis, quippe qui nihil antiquius habuerit, quam ut et ipse honeste viveret et alios ad honestatis studium traduceret [61a]). Itaque quidquid cum hoc consilio apologetico parum conveniret suo jure

---

58) cf H. Ritteri hist. phil. II. p. 43, 57, 70. — 59) cf. Ritt. l. l. II. p. 44. — 60a) cf. Ritt. l. l. p. 44. — 60b) Adhibuit eam Brandisius, qui et haec et subsequentia elegantissima et cautissima disputatione egregie comprobavit cf. l. l. p. 18—23. — 61a) Quod quo rectius Ipse perspexisti, eo magis mirum videri debet, quod eorum, quae Gesch. u. Syst. p. 32 optime monuisti, postea in doctrina Socratis constituenda et auctoritate Xenophontis ponderanda plane oblitus videris. Ibi enim haec habes: fassen wir jedoch Xenophons Zweck bei seinen Denkwürdigkeiten näher in's Auge, so werden wir finden, dass er seinen Lehrer *zunächst vielmehr in den Verhältnissen des bürgerlichen und alltäglichen Lebens und nach seinem bildendem Einflusse auf die Jugend überhaupt, nicht in dem eigentlichen Kreise seiner Vertrautesten darzustellen beabsichtigte;* und wenn wir voraussetzen dürfen, dass Xenophons Buch auf wirklichen Erinnerungen beruht und folglich die Personen, die er dort mit Sokrates redend einführt, nicht

omisit Xenophon. Agnoscit hoc H. Ritterus l. l. p. 44 (— — — Xenophon giebt zu wenig, weil er bei dem apologetischen Zwecke seiner Schrift den Socrates in keinem andern Lichte darstellen mag, als in dem, in welchem er ihm als ein lobenswerther Mann erschienen war d. h. in dem Lichte seiner Bestrebungen für das handelnde Leben) neque ullum dubitationi locum relinquunt ea verba, quibus Xenophon Mem. I, 3, 1, postquam criminibus Socrati publice objectis primis duobus capitibus respondit, jam progreditur ad universam ejus et vivendi et docendi rationem enarrandam: *Ὡς δὲ δὴ καὶ ὠφελεῖν ἐδόκει μοι τοὺς ξυνόντας τὰ μὲν ἔργῳ δεικνύων ἑαυτὸν οἷος ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος, τούτων δὴ γράψω ὁπόσα ἂν διαμνημονεύσω.* Nihil igitur mirum, si reconditam quandam sapientiam argutasque de ipso justo, pulchro, bono disputationes apud Xenophontem frustra anquirimus; quidquid enim apud eum philosophatur Socrates ad juste, bene, pulchre vivendum agendumque refertur [61b]). Inde etiam illud, quod Socrates Xenophonteus toties utilitatis rationem habet; scilicet non loquitur de *αὐτῷ τῷ ἀγαθῷ* vel *καλῷ*, sed commendat singulas quasdam res bonas vel pulchras, quae cum ex vulgari loquendi consuetudine ita cogitari soleant, ut simul alterius rei ratio habeatur, ad quam relatae bonae vel pulchrae sint, recte eas differre negat ab iis rebus, quae vulgo vocantur *utiles* [62]); itaque eodem modo agit cum Atheniensibus, quo nos tractamus pueros, quorum delicta, modo aperte ea ac libere profiteantur, aut nullis aut perexiguis poenis castigamus, ut primo quidem utilitatis reputatione, postea vero ipsius veritatis amore a mentiendo deterreantur. Egregie Delbrückius [63]) p. 68: Jener platonische Grundgedanke (dass fortschreitende Verähnlichung mit Gott durch Wissenschaft und Tugend das einzige wahre Gut sei) tritt beim Xenophon nirgend mit Bestimmtheit hervor; geschweige denn als leitender Hauptbegriff. Vielmehr sieht man — — —, dass Socrates in Unterredungen mit einem Aristipp, Charmides, Euthydemus kein Bedenken trug, zur Empfehlung der Tugend Antriebe herzunehmen von ihrem Einflusse auf das äussere Wohl. Weislich! da er sicher sein konnte, dass wer hierüber zur richtigen Erkenntniss gelangt sei, nicht länger die Tugend als etwas Beschwerliches hassen, vielmehr anfangen werde, sie zu lieben, erst wegen dessen, was sie gewährt, endlich wegen dessen was sie ist d. h. ihrer selbst wegen. Itaque descendit [64a]) Socrates ab altioris philosophiae fastigio ad intellectum

wie bei Plato aus freier Wahl des Schriftstellers hervorgegangen sind, so kann Plato's Nichterwähnung diesem selbst nur zur Ehre gereichen, insofern sie ein Zeichen ist, dass Xen. sich keines Falls erinnerte, wo derselbe von Socrates *einer solchen Zurechtweisung oder handreichenden Belehrung* bedürftig erachtet worden wäre, *wie sie doch allerdings den Gegenstand der meisten jener Gespräche ausmacht.* — [61b]) Vereor, ut satis hoc reputaverit Brandisius cf. l. l. p. 41. — [62]) cf. pr. diss. m. p. 23 et Mem. IV, 6, ubi Socrates loquitur cum Euthydemo, juvene reipublicae capessendae studioso, quem eo perducere voluit, ut cujusque rei naturam et cui usui apta esset probe cognosceret, eoque modo *διαλεκτικώτερος* fieret. — [63]) Xenophon, zur Rettung seiner durch Niebuhr gefährdeten Ehre. Bonn 1829. — [64a]) cf. Delbrück. l. l. p. 24. Um jener *herablassenden* Lehrweisheit willen die Sittenlehre des Xenophontischen Socrates der Eigennützigkeit anzuklagen wäre eben so unbescheiden, als wenn jemand um die Reinheit der evangelischen verdächtig zu machen, sich auf Bibelsprüche beriefe, wie folgende: Trachtet am ersten nach dem Reiche Gottes und nach

audientium[64b]), quo facilius eos ad virtutis viam perduceret, eamque ob causam Xenophon hos ipsos sermones in commentarios suos recepit, quum alios, quibus Socratem provectioribus discipulis interiora philosophiae arcana aperuisse probabile est[65]), ut a suo consilio alienos et fortasse parum intellectos prorsus negligeret. Quamvis igitur docte subtiliterque in libro Tuo saepius jam laudato de doctrina Socratis disputaveris, tamen ne ipsa quidem sententiae Tuae fundamenta mihi probasti. — Non minorem in universam sententiam Tuam vim habuit alterum illud, quod non satis Te reputasse dixi, *quo quidque consilio locutus sit Socrates Xenophonteus.* Quae res in magnos Te errores induxit. Nam quum omnium primus[66]) recte Tibi perspexisse videreris, quid valeret ironia illa Socratica[67]), missa ea vi ac significatione, quam h. v. propriam esse Ipse concedis[68]),

seiner Gerechtigkeit, so wird euch solches alles zufallen; oder: die Gottseligkeit ist zu allen Dingen nütze; denn sie hat die Verheissung dieses und des zukünftigen Lebens. — H. Ritt. l. l. p. 25: Es darf auch nicht unerwähnt bleiben, dass wir in dem belehrenden Umgange des Socrates, so wie er uns beschrieben wird, Eins in einem ausgezeichneten Grade zu finden glauben, nämlich die Geschicklichkeit, sich den Vorstellungsweisen Anderer anzupassen, und Jedem nur das zu sagen, was er verstehen konnte. — Et p. 26. Dass hierbei immer nur einzelne Punkte und Seiten seiner Meinung hervortreten konnten, versteht sich von selbst. Quin Ipse quodammodo haec vera esse concedis. cf. annot. 61. — 64b) cf. Brandis. l. l. p. 48: Wie Socrates seine Grundüberzeugungen nach den verschiedenen Stufen der Bildung und Erkenntniss, auf denen seine Freunde sich befanden, verschieden durchführte — — — — vermögen wir zwar nicht hinreichend im Einzelnen uns zu veranschaulichen, da die Socratischen Unterredungen bei Xenophon selten über die ersten Anregungen hinausgehen und auch diese durch die Auffassung eines ausschliesslich practischen Sinnes reflectirt werden sqq. — 65) cf. H. Ritt. l. l. p. 21: Hauptsächlich bezogen sich wohl seine Gespräche auf sittliche Untersuchungen über häusliches und öffentliches Leben; aber dabei waren doch auch gewiss andere Gegenstände der Wissenschaft und Meinung nicht ausgeschlossen u. s. w. cf. etiam p. 43. sqq. — 66) nam quod Iust. Mart. Cohort. ad Gr. c. 36 rectissime monuisse dicis (p. 326): *μηδεὶς δὲ οἰέσθω εἰρωνευόμενον ἄγνοιαν προςποιεῖσθαι Σωκράτην, ἐπειδὴ πολλάκις ἐν τοῖς διαλόγοις εἴωθε τοῦτο ποιεῖν· ἡ γὰρ τελευταία ῥῆσις τῆς ἀπολογίας, ἣν ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον ἀπιὼν ἔφη, δηλοῖ μετὰ σπουδῆς αὐτὸν καὶ ἀληθείας τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖν*, id mihi quidem paene ridiculum videtur. Perinde ac si nunquam se inscium finxisset, quod semel non fecit! — 67) Gesch. u. System d. pl. Ph. p. 243: Die bekannte Ironie des Socrates ist ja nicht als blosse Verstellung, sondern als die natürliche Anwendung des obigen Grundsatzes zu betrachten, auch dasjenige, wovon er subjectiv durchdrungen war, nicht eher mit Gewissheit auszuprechen, als bis es ihm selbst durch genaue und unbefangene, wo möglich gemeinschaftliche Betrachtung objectiv geworden wäre. — 68) Ipse inter alios laudasti Aristot. Eth. Nic. II, 7, 12 et Schol. Plat. Ruhnk. p. 117: *εἰρωνεία ἐστὶ προςποίησις ἀδυναμίας ὧν τις δύναται ποιεῖν*; Cic. Acad. II, 5 Socrates de se ipse detrahens in disputatione, plus tribuebat iis, quos volebat refellere. Ita quum aliud diceret, atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Graeci *εἰρωνείαν* vocant. De off. I, 30. De Graecis autem dulcem et facetum festivique sermonis atque in omni oratione simulatorem, quem *εἴρωνα* Graeci nominaverunt, Socratem accepimus. — Brut. 85, 292: Ironiam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis et Xenophontis et Aeschinis libris utitur, facetam et elegantem puto. Est enim et minime inepti hominis et ejusdem etiam faceti, quum de sapientia disceptatur, hanc sibi ipsum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arrogant, ut apud Platonem Socrates in coelum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se autem omnium rerum inscium fingit et rudem. Decet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. — Alia testimonia ex ipsa antiquitate petita qui inspicere voluerit conferat eos locos, quos et Ipse p. 326 et Beierus ad off. I, 30 attulit. Addo ex recentioribus H. Ritter. hist. ph. II, p. 23: Seine eingebogene aufgestülpte Nase, seine hervortretenden

et quae in Socrate summo et veterum et recentiorum consensu comprobatur, quidquid Xenophon Socratem dicentem facit serio eum dixisse sumis, et eos ipsos locos, quibus vel jocatur Socrates vel longe aliud consilium sequitur, quam ut verum suam sententiam proponat, testes provocas ejus doctrinae, quam Tu ei tribuis. Scilicet vehementer mihi falli videris, qui neges *„eum fuisse Socratem, qui id, de quo vere sibi persuasum esset, unquam occuleret.“* Saepissime hoc eum fecisse arbitror, non illum quidem *„sophistarum more alterius confundendi causa,“* sed ut eos quoque *„erudiret et ad meliorem frugem traduceret,“* quorum captum id, quod vere sibi persuasum esset, longe excederet (cf. sup.). Non is sum qui jurem in verba magistri; immo supra vidimus Te hoc ipsum mihi vitio dedisse, quod ego negare sustineam, quod doctissimis omnium temporum hominibus visum sit; sed ubi sententiam aliquam, de cujus veritate sincere mihi persuasum est, carissimi magistri verbis confirmatam video, tum mirifice laetor. Cf. igitur quae habet H. Ritterus l. l. p. 25: Diese Kunst zu verschweigen, anzudeuten und auszusprechen, möchte man schon aus den verschiedenen Auffassungen, welche seine Lehre von seinen Schülern erfuhr abnehmen können; sie zeigt sich aber auch in den verschiedenen Standpunkten, von welchen er in seinen Untersuchungen ausging, bald hier, bald da anknüpfend, und macht einen wesentlichen Theil der Mischung von Ironie und Ernst aus, welche den Character seiner Rede bezeichnet. — Atque hic fons est, ex quo non ita pauci de doctrina Socratica errores promanarunt, quod interdum non satis diligenter consideratum est ab hominibus doctissimis, quid quoque loco sibi voluerit Socrates, utrum serio rem agat an joco, utrum verae doctrinae aliquid tradat, an auditores vanitate, stultitia, praejudicatis opinionibus obstrictos praevia quadam disputatione ad difficiliora philosophiae placita percipienda praeparet, qua in re vel hoc factum videmus, ut poneret aliquid, quod obtineri non posse sine dubio probe intelligeret [69]. Tu vero quum hoc discrimen inter diversos Socratis sermones

---

Augen, sein dicker Bauch, geben seiner ganzen Gestalt etwas Silenenartiges, welches sehr wohl zu seinen Reden passte, indem diese nicht selten einen versteckten Spott athmeten, und gegen allerlei hochtrabendes Wesen mit Laune sich äusserten. p. 24: Hieran erfreuten sich viele der Jünglinge, welche ihn zu begleiten pflegten, und ahmten der berühmten Socratischen Ironie nach, in welcher Socrates sich selbst als einen Lernbegierigen denen darzustellen pflegte, deren eingebildete Weisheit er zu beschämen gesonnen war. — Rectissime Brandisius l. l. p. 24: Durch die ihm eigenthümliche Ironie, die gegen ihn selber wie gegen Andre gerichtet, ihren verletzenden Stachel verlor, wusste er das Selbstgeständniss des Mangels an Wissen hervorzurufen, et p. 51: Des Nichtwissens aber zu überführen, Zweifel und selbstthätiges Forschen hervorzurufen, darauf war zunächst seine Ironie gerichtet, die daher bald, ohne Verletzung Attischer Urbanität, als beissender Spott gegen die Böswilligkeit und Anmassung der Sophisten und Rhetoren, bald als Anregung und Sporn für jugendliche strebsame Geister, zunächst zu strenger Prüfung und Entwickelung ihrer Annahmen und Behauptungen, bald als heitere Würze ernster Untersuchungen hervortritt. — 69) cf. Henr. Ritt. l. l. p. 74: Was den letzten Satz betrifft, (wenn jemand wissend löge, so würde er besser sein, als der, welcher ohne sein Wissen löge oder Unrecht thäte) so ist wohl nicht zu bezweifeln, dass Socrates indem er ihn aufstellte, sehr gut einsah, *wie er etwas mit seinen früher angegebenen Sätzen Unvereinbares* enthalte; auch wird er nur in *vorbereitenden Gesprächen* von ihm gebraucht, um die Nichtigkeit des Scheinwissens in Andern zu zeigen.

necessario facienduın non agnoscas, et, ironia illa Socratica quam vulgo intelligimus sublata, omnia quae a Xenophonte tribuuntur Socrati ex vera ejus animi persuasione profecta putes, non ita raro Socrati sententias supponis, de quibus ille nunquam, ni fallor, serio cogitavit. Me jure meritoque hoc Tibi objecisse jam nonnullis exemplis accuratius demonstrabo. — Et primo quidem loco ponam Mem. lib. IV cap. II, cujus §§ 12 sqq. et 32 sqq. probare studes, quod antea jam commemoravi, „eandem actionem pro circumstantiarum diversitate et bonam et malam esse posse“ 70); *quamquam totum hoc caput ita comparatum est, ut doctrinae Socraticae nihil quidquam in eo insit.* Habet potius luculentissimum exemplum, quam egregie calluerit Socrates juvenes stulte arrogantes ignorantiae suae convincere ad cognitionemque sui perducere. Nam ut ostendat Euthydemo, quam nihil sciat, quidquid ille affirmat, negat Socrates, quin ejus *confundendi* causa — nihil enim hoc loco repugno — *sapientiam ipsam* bonum esse negat (§ 33 sqq.) 71), dum tandem eo illum perducat, ut plane dubius animi haesitet neque amplius habeat, quid de se ipse cogitet: § 39 *ἀναγκάζει με καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν δηλονότι ἡ ἐμὴ φαυλότης· καὶ φροντίζω μὴ κράτιστον ᾖ μοι σιγᾶν· κινδυνεύω γὰρ ἁπλῶς οὐδὲν εἰδέναι. Καὶ πάνυ ἀθύμως ἔχων ἀπῆλθε καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι.* Hanc esse hujus capitis indolem quum ex primis ejus verbis: *Τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηκέναι καὶ μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφίᾳ ὡς προσεφέρετο, νῦν διηγήσομαι*, iisque omnibus, quae colloquium antecedunt, tum maxime, ut taceam eos locos, qui in ipso colloquio multi insunt, ex postremis h. c. verbis sole clarius apparet. Nam postquam ibi narravit Xenophon Euthydemum ex eo inde tempore ad consuetudinem Socratis totum se applicuisse nec unquam nisi necessitate aliqua coactum ab ejus latere discessisse, jam ita pergit: *ὁ δὲ ὡς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥκιστα μὲν διετάραττεν, ἁπλούστατα δὲ καὶ σαφέστατα ἐξηγεῖτο ἅ τε ἐνόμιζεν εἰδέναι δεῖν καὶ ἐπιτηδεύειν κράτιστα εἶναι*, quibus verbis clarissime inter se opponuntur perplexa illa ac fallax quaedam disputandi ratio, qua stultos atque arrogantes adolescentes confundere ac perturbare (*διετάραττεν*) solebat, et simplex haec et sincera oratio (*ἁπλούστατα καὶ σαφέστατα*), qua Socratem erga discipulos suos usum esse constat; cf. Mem. IV., 7, 1. Quaecunque igitur Socratis praecepta ex hoc cap. derivas, ea omnia sunt falsissima, quum prorsus neglexeris, et cui haec dixerit et quo consilio, id quod probe semper tenendum esse rectissime jam monuit Delbrückius l. l. p. 135. — Idem homo doctus et de hoc loco et de Mem. III., 8, 4 et 5, ubi rectissime negavi (p. 22) Socratem hoc egisse, ut accuratam pulchri et boni definitionem exhiberet, sed *„repulisse“*

---

70) In libro Tuo l. p. 248 et 330 annot. 326 etiam aliud quid inde probare studes. — 71) Nam quod Tu l. l. p. 320 annot. 322 ponis hoc loco non de ***sapientia*** loqui Socratem, sed de ***prudentia quadam humana*** vel ***artis alicujus factitandae dexteritate:*** neque Euthydemus *σοφίαν* hac significatione accepit, neque Socratem de hoc discrimine cogitasse probabile est, quum in hoc unum incumberet, ut persuaderet Euthydemo, se ne illud quidem, quod vel maxime *ἀναμφισβήτητον* putaret, exploratum habere. —